

საქართველოს კონსტიტუცია, საერთაშორისო სამართლის
პრიმატი და საერთაშორისო ხელშეკრულების EX POST
საკონსტიტუციო კონტროლი

აბსტრაქტი

საქართველო მიეკუთვნება სახელმწიფოთა იმ მცირერიცხოვან ჯგუფს, სადაც შესაძლებელია ძალაში შესული საერთაშორისო ხელშეკრულების კონსტიტუციურობის შემოწმება (*ex post* საკონსტიტუციო კონტროლი). საერთაშორისო სამართლის პრიმატის მიხედვით, სახელმწიფოს არ შეუძლია საერთაშორისო ხელშეკრულების შესრულებაზე უარის თქმა ეროვნულ სამართალზე მითითებით, მათ შორის, არც ხელშეკრულების არაკონსტიტუციურობის საფუძველით. მეორე მხრივ, კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპიდან გამომდინარე, საქართველოში საერთაშორისო სამართლის პრიმატის ეროვნულ დონეზე მოქმედება არ არის აბსოლუტური, რომლის ერთ-ერთი გამოვლინებაც ხელშეკრულების *ex post* კონტროლი. ნაშრომში გაანალიზებულია საქართველოს კონსტიტუციის ურთიერთობა საერთაშორისო სამართალთან და ნაჩვენებია, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულების *ex post* კონტროლის ქართული მოდელი, რომელმაც ეროვნულ დონეზე შეიძლება გამოიწვიოს ძალაში შესული ხელშეკრულების ან მისი ნორმის ბათილობა, შეუთავსებელია საერთაშორისო სამართლის პრიმატთან და საჭიროებს *ex post* კონტროლის იმ ფორმით განხორციელებას, რომელიც, ბათილობის ნაცვლად, არაკონსტიტუციურობის აღმოფხვრის დისკრეციას დაუტოვებდა აღმასრულებელ ან საკანონმდებლო ხელისუფლებას.

I. შესავალი

საქართველოს კონსტიტუციის მიხედვით, საქართველოში მართლმსაჯულებას ახორციელებენ საერთო სასამართლოები. ასევე, მხოლოდ მათ სისტემაში შეიძლება შეიქმნას სპეციალიზებული სასამართლო ან სამხედრო სასამართლო, ხოლო საგანგებო სასამართლოების შექმნა აკრძალულია.¹ ამავდროულად, საქართველოში სისხლის სამართლის

* სამართლის დოქტორი, საერთაშორისო სამართლის მკვლევარი, ნიდერლანდების სამეფოში საქართველოს საელჩოს უფროსი მრჩეველი [g.nakashidze@hotmail.com]

¹ მუხლი 59, საქართველოს კონსტიტუცია, <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>> [03.05.2022].

მართლმსაჯულების განხორციელება შეუძლია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს (ICC), რადგან საქართველოს რატიფიცირებული აქვს ICC-ის სადამფუძნებლო საერთაშორისო ხელშეკრულება - რომის სტატუტი. კონსტიტუცია არსად არ უთითებს, რომ მართლმსაჯულების განხორციელება ასევე შეუძლია ICC-ს.² რომის სტატუტის კონსტიტუციასთან *prima facie* წინააღმდეგობის გამო, შეუძლია თუ არა საქართველოს, რომ უარი თქვას რომის სტატუტით ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებაზე?³

საქართველოს კონსტიტუციის მე-4 მუხლის მე-5 პუნქტის⁴ მიხედვით, „საქართველოს კანონმდებლობა შეესაბამება საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას ან კონსტიტუციურ შეთანხმებას, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის მიმართ“. მოცემული დებულება განამტკიცებს კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპს. შესაბამისად, ზემოთ დასმულ კითხვას შეიძლება გაეცეს დადებითი პასუხი კონსტიტუციური სამართლის მიხედვით, რადგან საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს კონსტიტუციას. მეორე მხრივ, პასუხი საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, იქნება უარყოფითი. საერთაშორისო სამართლის პრიმატი სახელმწიფოსგან მოითხოვს, რომ საერთაშორისო ვალდებულებების შიდა სამართალთან შეუსაბამობის დროს უპირატესობა უნდა მიენიჭოს საერთაშორისო სამართალს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, შეიძლება დადგეს სახელმწიფოს საერთაშორისო პასუხისმგებლობა.

2002 წელს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ განიხილა დღემდე ერთადერთი საქმე, რომელიც პირდაპირ შეეხებოდა საქართველოსთვის ძალაში შესული საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმის კონსტიტუციურობის საკითხს, თუმცა არ დაადგინა ნორმის

² რომის სტატუტის რატიფიცირებისას რიგ სახელმწიფოებში წამოიჭრა რომის სტატუტის რატიფიცირების კონსტიტუციურობის საკითხი, რომელიც განიხილეს შესაბამისმა საკონსტიტუციო კონტროლის ორგანოებმა. შედეგად, რამდენიმე სახელმწიფომ საკუთარ კონსტიტუციაში შეიტანა ცვლილებები, რათა შესაძლებელი გამხდარიყო სტატუტის რატიფიცირება. დაწ. იხ. International Committee of the Red Cross. Issues Raised with Regard to the Rome Statute of the International Criminal Court by National Constitutional Courts (Supreme Courts and Councils of State, 2003) <https://www.icrc.org/data/rx/en/assets/files/other/issues_raised_with_regard_to_the_icc_statute.pdf> [03.05.2022].

³ ასეთი დასკვნა ნაკლებად სავარაუდოა, რადგან ICC-ის კომპლემენტარობის პრინციპიდან გამომდინარე, ICC იურისდიქციას ახორციელებს მაშინ, როდესაც ეროვნულ სასამართლოებს არ სურთ ან არ შეუძლიათ მართლმსაჯულების განხორციელება.

⁴ მუხლი 6, პუნქტი 2, საქართველოს კონსტიტუციის 2018 წლამდე მოქმედი რედაქცია, <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=34>> [03.05.2022].

არაკონსტიტუციურობა.⁵ საქართველო მიეკუთვნება სახელმწიფოთა იმ მცირერიცხოვან ჯგუფს,⁶ სადაც შესაძლებელია როგორც სავალდებულოდ არაღიარებული საერთაშორისო ხელშეკრულების *ex ante* საკონსტიტუციო კონტროლი,⁷ ასევე - უკვე ძალაში შესული ხელშეკრულების *ex post*⁸ საკონსტიტუციო კონტროლი.⁹ ურთიერთობა კონსტიტუციას, საერთაშორისო სამართალსა და საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის კონკრეტული ასპექტია ისეთი კომპლექსური საკითხისა, როგორცაა შიდა სამართალსა და საერთაშორისო სამართალს შორის ურთიერთობა. ეს უკანასკნელი არის ერთ-ერთი ინტენსიურად დამუშავებული საკითხი თეორიასა და პრაქტიკაში.¹⁰ ამის ფონზე იშვიათად ექცევა ყურადღება თავად კონსტიტუციისა და საერთაშორისო სამართლის ურთიერთობას, განსაკუთრებით საერთაშორისო ხელშეკრულების *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის ჭრილში.

ამ მოცემულობის გათვალისწინებით, საქართველოს კონსტიტუციის მაგალითზე, ნაშრომში გამოკვლეული იქნება ურთიერთობა ხელშეკრულების *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის შესაძლებლობას, კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპსა და საერთაშორისო სამართლის

⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №8/177/2 „ქ. თბილისის დიდუბე-ჩუღურეთის რაიონული სასამართლოს კონსტიტუციური წარდგინება“, 2002 წლის 21 მაისი <<https://www.constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=235>> [05.05.2022]. დაწ. იხ. infra, ნაშრომის IV ნაწილის მე-3 ქვეთავი.

⁶ ხელშეკრულების *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის შესაძლებლობა კონსტიტუციის დონეზე მოცემულია ბრაზილიის, მექსიკის, პოლონეთის, პორტუგალიის, სერბეთის, ანგოლის კონსტიტუციებში, ხოლო სასამართლო პრაქტიკაში იგივე შესაძლებლობა არსებობს ბელგიაში, ჩილეში, გერმანიაში, იტალიაში, იაპონიაში, აშშ-ში. იხ. Mario Mendez, ‘Constitutional Review of Treaties: Lessons for Comparative Constitutional Design and Practice’ (2017) 15 International Journal of Constitutional Law 84, 96.

⁷ *ex ante* საკონსტიტუციო კონტროლის სინონიმებად გამოიყენება წინასწარი, პრევენციული ან *a priori* კონტროლი.

⁸ *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის სინონიმებად გამოიყენება შემდგომი, რეპრესიული ან *a posteriori* კონტროლი.

⁹ მუხლი 60, პუნქტი 4, ქვეპუნქტი „ე“, საქართველოს კონსტიტუცია; მუხლი 19, პუნქტი 1, ქვეპუნქტი „გ“, მუხლი 23, პუნქტი 5 და მუხლი 38, საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/32944?publication=31>> [05.05.2022].

¹⁰ მაგალითად, იხ. David T Björkvinsson, *The Intersection of International Law and Domestic Law: A Theoretical and Practical Analysis* (Elgar Publishing 2015); Dinah Shelton (ed), *International Law and Domestic Legal Systems: Incorporation, Transformation, and Persuasion* (Oxford University Press 2011). კონკრეტულ სახელმწიფოებში საერთაშორისო და შიდა სამართლის ურთიერთობისთვის იხ. Fulvio Maria Palombino (ed), *Duelling for Supremacy: International Law vs. National Fundamental Principles* (Cambridge University Press 2019). ეროვნული სასამართლოების მიერ საერთაშორისო სამართლის შიდა დონეზე გამოყენების სასამართლო პრაქტიკისთვის იხ. André Nollkaemper and others (eds), *International Law in Domestic Courts: A Casebook* (Oxford University Press 2018). სამართლის უზენაესობის პრინციპის ეროვნულ და საერთაშორისო დონეზე ურთიერთქმედების შესახებ იხ. Machiko Kanetake and André Nollkaemper (eds), *The Rule of Law at the National and International Levels: Contestations and Deference* (Hart Publishing 2016).

პრიმატს შორის. ნაშრომი შედგება ოთხი ძირითადი ნაწილისგან. პირველ ნაწილში მოკლედ მიმოხილულია საერთაშორისო და შიდა სამართლის ურთიერთობის ძირითადი ასპექტები, როგორცაა საერთაშორისო სამართლის პრიმატის შინაარსი და ფარგლები, მონისტური და დუალისტური თეორიები და საერთაშორისო სამართლის ნორმის პირდაპირი ეფექტის დოქტრინა. მეორე ნაწილში, კონსტიტუციის მე-4 მუხლის მე-5 პუნქტის საფუძველზე, გამოკვლეულია საქართველოს კონსტიტუციის ურთიერთობა საერთაშორისო სამართალთან, საერთაშორისო სამართლის პრიმატის ფარგლები საქართველოს სამართლებრივ სისტემაში, „საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებისა და ნორმების“ შინაარსი და ეფექტი და მათი გამოყენება საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკაში. მესამე ნაწილი ვენის კონვენციის 27-ე და 46-ე მუხლების ანალიზის ფონზე, აჩვენებს, რომ საერთაშორისო სამართლის პერსპექტივიდან, *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის შედეგად, საერთაშორისო ხელშეკრულების არაკონსტიტუციურად ცნობა ვერ გაამართლებს ძალაში შესული ხელშეკრულებიდან მომდინარე ვალდებულებების შეუსრულებლობას. მეოთხე ნაწილში ნაჩვენებია, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულების საქართველოში არსებული *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის მოდელი ხისტია, რადგან არაკონსტიტუციურობის დადგენის შემთხვევაში, ხელშეკრულება ან მისი დებულება ავტომატურად ცხადდება ბათილად და არ ტოვებს მანევრირების საშუალებას სახელმწიფოსთვის, როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტისთვის. შესაბამისად, მიზანშეწონილია, რომ ავტომატურად ბათილობის ნაცვლად, *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის მოდელმა აღმასრულებელ ან/და საკანონმდებლო ხელისუფლებას მიანიჭოს გარკვეული დისკრეცია ძალაში შესული საერთაშორისო ხელშეკრულების არაკონსტიტუციურობის აღმოფხვრის მიზნით.

II. შიდა სამართლის და საერთაშორისო სამართლის ურთიერთობის ძირითადი ასპექტები

1. კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპი v. საერთაშორისო სამართლის პრიმატი

სახელმწიფოს უწევს, დააბალანსოს სამართლებრივი პრიმატის ორი კონკურენტული მოთხოვნა, რომელსაც მას ერთდროულად უყენებს კონსტიტუცია და საერთაშორისო სამართალი.¹¹ თავიდანვე ხაზი უნდა

¹¹ ვრცლად კონსტიტუციური დემოკრატიისა და საერთაშორისო სამართლის მოთხოვნების თავსებადობის შესახებ იხ. Carmen E. Pavel, *Law beyond the State: Dynamic Coordination, State Consent, and Binding International Law* (Oxford University Press 2021) 111-139.

გაცვას, რომ საერთაშორისო სამართლის პრიმატს აბსოლუტური მოქმედების პრეტენზია აქვს მხოლოდ საერთაშორისო დონეზე, რადგან ეროვნულ დონეზე საერთაშორისო სამართლის პრიმატის მოქმედება შეზღუდულია კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპიდან გამომდინარე.¹²

საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპის მიხედვით, საერთაშორისო სამართალს ენიჭება უპირატესობა შიდა სამართალთან მიმართებით.¹³ ეს პოსტულატი მიჩნეულია „საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპად“ და გულისხმობს, რომ „საერთაშორისო ხელშეკრულების ხელშემკვრელ მხარეებს შორის ურთიერთობაში შიდა სამართლის დებულებებს არ შეუძლია საერთაშორისო ხელშეკრულების დებულებების ჩანაცვლება“.¹⁴ უფრო მეტიც, ეს პრინციპი თანაბრად ვრცელდება კონსტიტუციაზეც. როგორც ერთა ლიგის ფარგლებში მოქმედმა საერთაშორისო მართლმსაჯულების მუდმივმოქმედმა სასამართლომ (PCIJ) დაადგინა: „[...] სახელმწიფოს არ შეუძლია, რომ სხვა სახელმწიფოს წინააღმდეგ დაიმოწმოს საკუთარი კონსტიტუცია მასზე საერთაშორისო სამართლით ან ძალაში მყოფი საერთაშორისო ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებებისთვის გვერდის ავლის მიზნით“.¹⁵ აქედან გამომდინარე, სახელმწიფო მოკლებულია სამართლებრივ შესაძლებლობას, რომ საერთაშორისო ვალდებულების შესრულებაზე უარი განაცხადოს საკუთარ შიდა სამართალზე, მათ შორის კონსტიტუციაზე მითითებით.

მიუხედავად იმისა, რომ კოლიზიის შანსი კონსტიტუციასა და საერთაშორისო სამართალს, მათ შორის, საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის მცირეა,¹⁶ შიდა და საერთაშორისო სამართალს შორის არსებული თანდაყოლილი კონკურენცია არ არის ხელოვნური. ეს არ ნიშნავს, რომ ეს კონკურენტული მოთხოვნები ურთიერთგამომრიცხავია და სახელმწიფომ უნდა გააკეთოს არჩევანი ერთ-ერთის სასარგებლოდ. საერთაშორისო სამართალი საკუთარი პრიმატის აღიარების მოთხოვნას აყენებს მხოლოდ იმ ხარისხით, რომ სახელმწიფოს არ მისცეს საერთაშორისო სამართლის წესის დარღვევის საშუალება, თუნდაც ისეთი ქმედებით, რომელიც სრულ შესაბამისობაშია კონსტიტუციასთან.¹⁷ საერთაშორისო სამართლის ასეთი

¹² Anne Peters, ‘Supremacy Lost: International Law Meets Domestic Constitutional Law’ (2009) 3 : The Vienna Journal on International Constitutional Law 170; André Nollkaemper, ‘Rethinking the Supremacy of International Law’ (2010) 65 Zeitschrift für öffentliches Recht, 67-71.

¹³ Applicability of the Obligation to Arbitrate under Section 21 of the United Nations Headquarters Agreement of 26 June 1947, Advisory Opinion, ICJ Reports 1988. პარაგრაფი 57.

¹⁴ Greco-Bulgarian Communities, Advisory Opinion, 1930 PCIJ (ser. B) No. 17 (July 31), 32.

¹⁵ Treatment of Polish Nationals and Other Persons of Polish Origin or Speech in Danzig Territory, Advisory Opinion, 1932 P.C.I.J. (ser. A/B) No. 44 (Feb. 4), 24.

¹⁶ დაწ. იხ. infra ნაშრომის IV ნაწილის პირველი ქვეთავი.

¹⁷ ამ კუთხით, სადავო მოსაზრებას აფიქსირებს ე.წ. „ტალიავინის ანგარიში“. ყოველგვარი დამაჯერებელი

დამთმობი პოზიცია გონივრულია, რადგან სუვერენიტეტიდან გამომდინარე, ყოველი სახელმწიფო შიდა დონეზე იმთავითვე ამკვიდრებს კონსტიტუციის სამართლებრივ პრიმატს და შედეგად, საერთაშორისო სამართალი ყოველთვის აღმოჩნდება წამგებიან პოზიციაში. ვინაიდან საერთაშორისო სამართალი არსებობს კონსტიტუციისგან დამოუკიდებლად, სახელმწიფო მაინც იძულებულია, რომ, გარკვეულწილად, აღიაროს საერთაშორისო სამართლის პრიმატი შიდა სამართლის, მათ შორის, კონსტიტუციის მიმართ ისეთ საკითხებში, რომლებიც ერთდროულად მოწესრიგებულია შიდა და საერთაშორისო სამართლით. კონკურენცია კონსტიტუციასა და საერთაშორისო სამართალს შორის არის მუდმივად მზარდი ხასიათის, რადგან თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ექსპანსიონიზმიდან გამომდინარე, საერთაშორისო სამართალი ეტაპობრივად აღწევს ისეთ სფეროებში, რომელიც აღიქმებოდა სახელმწიფოს ექსკლუზიურად შიდა იურისდიქციად.

შიდა და საერთაშორისო სამართალს შორის კოლიზიის დროს, სახელმწიფომ უპირატესობა უნდა მიანიჭოს საერთაშორისო სამართალს. ეს ნიშნავს, რომ სახელმწიფო, როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი, ვალდებულია, დაიცვას საერთაშორისო სამართლის პრიმატი. ეს ვალდებულება ასახულია „სახელშეკრულებოს სამართლის შესახებ“ ვენის კონვენციის (შემდგომში - „ვენის კონვენცია“)¹⁸ 27-ე მუხლში, რომელიც ადგენს, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულების შეუსრულებლობის გასამართლებლად სახელმწიფოს არ აქვს უფლება, მიუთითოს ეროვნულ სამართალზე.¹⁹ იმავე მიდგომას იმეორებს სახელმწიფოს საერთაშორისო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის რეჟიმი.²⁰ წინააღმდეგ შემთხვევაში, რისკი შეექმნებოდა საერთაშორისო სამართლის ეფექტიანობას.

დასაბუთების გარეშე, ანგარიშში აღნიშნულია, რომ „შიდა კონსტიტუციური სამართალი შეიძლება მოხმობილ იქნეს საერთაშორისო სამართლით, სახელმწიფოსთვის დაკისრებული ვალდებულებების წინააღმდეგ, თუ ეს ვალდებულებები ეწინააღმდეგება ეროვნული კონსტიტუციის ძირითად ელემენტებს“. იხ. Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Report, II, 288. ანგარიშის ეს ნაწილი სამართლიანად არის გაკრიტიკებული. იხ. André de Hoogh, ‘The Relationship between National Law and International Law in the Report of the Georgia Fact-Finding Mission’ (EJIL: Talk! 4 January 2010) <<https://www.ejiltalk.org/the-relationship-between-national-law-and-international-law-in-the-report-of-the-georgia-fact-finding-mission/>> [15.04.2022].

¹⁸ ვენის კონვენცია „სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ“ <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf> [05.05.2022].

¹⁹ გამონაკლისია ვენის კონვენციის 46-ე მუხლი, რომელზეც უთითებს თავად 27-ე მუხლი. დაწ. იხ. infra, ნაშრომის III ნაწილის მე-2 ქვეთავი.

²⁰ Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, UNGA Res 56/83, 12 December 2001, UN Doc A/RES/56/83, Annex (შემდგომში - RSIWA). RSIWA-ს მე-3 მუხლის მიხედვით, საერთაშორისო დონეზე სახელმწიფოს ქმედების შეფასება არამართლობიერ ქმედებად რეგულირდება საერთაშორისო სამართლით და ასეთ შეფასებაზე გავლენას არ ახდენს იმავე ქმედების კანონიერ ქმედებად შეფასება შიდა სამართლის მიხედვით. 32-ე მუხლის მიხედვით კი, სახელმწიფოს არ შეუძლია, რომ თავიდან აიცილოს საერთაშორისო პასუხისმგებლობა საკუთარი შიდა სამართლის დებულებებზე მითითებით.

2. მონისტური და დუალისტური თეორიები

ტრადიციულად, შიდა სამართლის და საერთაშორისო სამართლის ურთიერთობა განიხილება მონისტური და დუალისტური თეორიებით.²¹ მონისტური თეორიის მიხედვით, შიდა და საერთაშორისო სამართალი არის ერთი და იმავე სამართლის ნაწილი. შედეგად, საერთაშორისო სამართლის სავალდებულოდ აღიარებული ნორმა ავტომატურად იქცევა შიდა სამართლის ნაწილად (ინკორპორაციის პრინციპი), ნორმატიული კონფლიქტის დროს კი უპირატესობა ენიჭება საერთაშორისო სამართალს. ამის საპირისპიროდ, დუალისტური თეორიისთვის ამოსავალი წერტილია შიდა და საერთაშორისო სამართლის ორ დამოუკიდებელ სამართლებრივ სისტემად განხილვა, რაც ეფუძნება ამ ორ სისტემას შორის არსებულ თვისობრივ განსხვავებებს.²² შესაბამისად, ავტომატური ინკორპორაციის პრინციპისგან განსხვავებით, დუალისტური საერთაშორისო სამართლის ნორმებს *per se* არ განიხილავს შიდა სამართლის ნაწილად და საჭიროდ მიიჩნევს სახელმწიფოს მიერ დამატებით მოქმედებას (მაგალითად, საკანონმდებლო აქტის გამოცემას), რომლითაც საერთაშორისო სამართლის ნორმა იქცევა შიდა სამართლის ნაწილად (ტრანსფორმაციის მეთოდი).²³ ორივე თეორია ცდილობს, რომ ზედმეტად გამარტივებულ ფორმებში აღწეროს, თუ როგორ იძენს ეფექტს საერთაშორისო სამართალი, მათ შორის საერთაშორისო ხელშეკრულება შიდა სამართალში.

პრაქტიკა აჩვენებს, რომ სახელმწიფოები საერთაშორისო ხელშეკრულებებს ეროვნულ დონეზე იურიდიულ ძალას ანიჭებენ სხვადასხვა მეთოდით, რის გამოც წმინდად მონისტური ან დუალისტური სახელმწიფოების იდენტიფიცირება თითქმის შეუძლებელია.²⁴ მაგალითად, მონისტური სახელმწიფოები ადგენენ გარკვეულ წინაპირობებს, რომელთა დაცვითაც უნდა განხორციელდეს ნორმათა ინკორპორაცია (ინკორპორაცია არ არის ავტომატური). დუალისტური სახელმწიფოების ნაწილში კი სასამართლოები იყენებენ შიდა სამართალში არატრანსფორმირებულ ხელშეკრულებებს.²⁵ მიუხედავად იმისა, რომ მონისტური და დუალისტური თეორიების დიქტომია დღეს აღარ არის აქტუალური, მათი გამოყენება

²¹ მაგალითად, იხ. Alexander Orakhelashvili, *Akehurst's Modern Introduction to International Law* (8th edn, Routledge 2019) 57-58; James Crawford, *Brownlie's Principles of Public International Law* (9th edn, Oxford University Press 2019) 45-47; Malcolm N Shaw, *International Law* (8th edn, Cambridge University Press 2017) 97-100.

²² დაწ. იხ. Björgevinnsson, *supra* სქოლიო 10, 19-39, 55-88.

²³ *ibid.*

²⁴ Shelton, *supra* სქოლიო 10, 11-12.

²⁵ Eleni Methymaki and Antonios Tzanakopoulos, 'Sources and the Enforcement of International Law Domestic Courts — Another Brick in the Wall?' in Samantha Besson and Jean d'Aspremont (eds), *The Oxford Handbook on the Sources of International Law* (Oxford University Press 2017) 825-826.

შესაძლებელია შიდა და საერთაშორისო სამართლის კომპლექსური ურთიერთობის ანალიზის საწყის წერტილად.

3. პირდაპირი ეფექტი და თვითშემსრულებელი ხასიათი

საერთაშორისო სამართლის ნორმა, რომელიც გახდა შიდა სამართლის ნაწილი, ყველა შემთხვევაში ვერ წარმოშობს აღსრულებად უფლებებსა და მოვალეობებს. საერთაშორისო სამართლის ნორმის შიდა სამართლის ნაწილად ქცევა *ipso facto* არ ნიშნავს, რომ შესაძლებელია მისი ეროვნულ დონეზე გამოყენება სამართლებრივი მოთხოვნის საფუძვლად. ამისთვის საჭიროა, რომ ნორმას ჰქონდეს პირდაპირი ეფექტი. ფართო გაგებით, პირდაპირი ეფექტის დოქტრინა ნიშნავს, რომ საერთაშორისო სამართლის ნორმა ხდება ოპერაციული ეროვნულ დონეზე და ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს შეუძლიათ მათი გამოყენება.²⁶ ინკორპორაციისა და ტრანსფორმაციისგან განსხვავებით, რომლებიც ადგენენ, თუ როგორ ხდება საერთაშორისო სამართლის ნორმა შიდა სამართლის ნაწილი, პირდაპირი ეფექტის დოქტრინა ადგენს, თუ როდის შეიძლება ნორმის გამოყენება შიდა სამართალში.²⁷ პირდაპირი ეფექტის მქონე შეიძლება იყოს როგორც საერთაშორისო სახელშეკრულებო, ისე საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმა.

ხელშეკრულების ნორმის პირდაპირი ეფექტი ხშირად გაიგივებულია თვითშემსრულებელი ნორმის ცნებასთან.²⁸ თვითშემსრულებელი ნორმის ცნებას იყენებენ აშშ-ის სასამართლოები, ევროპული სასამართლოების პრაქტიკაში კი იმავე გაგებით გამოყენებულია პირდაპირი მოქმედების ან პირდაპირი ეფექტის ცნება.²⁹ მათი გაიგივება განპირობებულია იმით, რომ პრაქტიკაში ნორმის პირდაპირი ეფექტი დამოკიდებულია ნორმის თვითშემსრულებელ ხასიათზე. პრინციპის დონეზე ეს გულისხმობს, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმა უნდა იყოს უფლებების წყარო,³⁰ ე. ი. ნორმა უნდა აწესრიგებდეს ფიზიკური ან იურიდიული პირის სამართლებრივ მდგომარეობას.

²⁶ Björqvinnsson, supra სქოლიო 10, 89.

²⁷ დაწ. იხ. Thomas Buergenthal, Self-Executing and Non-Self-Executing Treaties in National and International Law, 235 Recueil des Cours 303, 317 (1992).

²⁸ André Nollkaemper, National Courts and the International Rule of Law (Oxford University Press 2011) 118; კონსტანტინე კორკელია და ირინე ქურდაძე, ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სამართალი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მიხედვით (2004) 28-34.

²⁹ Shelton, supra სქოლიო 10, 11-13.

³⁰ მაგალითად, იხ. Stefan A. Riesenfeld, 'The Doctrine of Self-Executing Treaties and US v. Postal: Win at Any Price?' (1980) 74 American Journal of International Law 892, 896-897.

პრაქტიკაზე დაყრდნობით, გამოყოფენ რამდენიმე წინაპირობას, რომელიც ნორმას ანიჭებს პირდაპირ ეფექტს შიდა სამართალში: ნამდვილობას, განზრახვას და სისრულეს.³¹ ნამდვილობა ნიშნავს, თუ რამდენად გახდა ნორმა შიდა სამართლის ნაწილი. განზრახვის ელემენტზე მსჯელობისას უნდა დადგინდეს, ჰქონდათ თუ არა ხელშეკრულების მხარეებს განზრახული, რომ ხელშეკრულებას ექნებოდა პირდაპირი ეფექტი ეროვნულ დონეზე. ნორმის სისრულე სახეზეა, როდესაც საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმა არის ნათელი, კონკრეტული და უპირობო შინაარსის. ხსენებული ფაქტორების გათვალისწინებით, შესაძლებელია, რომ ეროვნულმა სასამართლომ საერთაშორისო სამართლის ნორმა არ მიიჩნიოს პირდაპირი ეფექტის ანუ თვითშემსრულებელი ხასიათის მქონედ.³² ამასთან, ყოველთვის მიზანშეწონილია, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმის პირდაპირი ეფექტი შეფასდეს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში და არა *in abstracto*.

საქართველოს სამართლებრივი სისტემა იყენებს ინკორპორაციის პრინციპს, რადგან არ მოითხოვს დამატებითი საკანონმდებლო მოქმედების განხორციელებას ხელშეკრულების ნორმის შიდა სამართლის ნაწილად ქცევისთვის.³³ ამ გაგებით, საქართველო მეტწილად იხრება მონისტური სახელმწიფოების ჯგუფისკენ. რაც შეეხება ხელშეკრულების ნორმის პირდაპირ ეფექტს და თვითშემსრულებელ ხასიათს, საქართველოს კანონმდებლობა იცნობს ამ ტერმინების სინონიმურ ცნებას - უშუალოდ მოქმედებას.³⁴ საქართველოში საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმას აქვს პირდაპირი ეფექტი ანუ მოქმედებს უშუალოდ თუ: ა) საერთაშორისო ხელშეკრულება ოფიციალურად გამოქვეყნებულია; ბ) ხელშეკრულების დებულებები ადგენენ კონკრეტული ხასიათის უფლებებსა და მოვალეო-

³¹ Nollkaemper (2011), supra სქოლიო 28, 130-138.

³² მაგალითად, *ob. A and B v Government of the Canton of Zurich, Appeal against a Regulation of 15 September 1999 adopted by the Canton of Zurich on the Tuition at Schools of Higher Education, Case No 2P.273/1999, BGE 126 I 242, ILDC 350 (CH 2000), 22nd September 2000, Switzerland; Federal Supreme Court [BGer],* ციტირებული: Nollkaemper and others, supra სქოლიო 10. შვეიცარიის უზენაესმა ფედერალურმა სასამართლომ იმსჯელა, თუ რამდენად ჰქონდა „ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ“ საერთაშორისო პაქტის (ICESCR) დებულებას განათლების ხელმისაწვდომობის შესახებ (მე-13 მუხლის მე-2 პუნქტი) პირდაპირი ეფექტი. სასამართლომ დაადგინა, რომ ICESCR-ის მე-13 მუხლის მე-2 პუნქტი არ იყო თვითშემსრულებელი ხასიათის, რადგან „პროგრამული ხასიათის“ დებულებები, ან „უფლებების კატალოგი“ ვერ გამოდგებოდა მოსარჩელის მიერ საკუთარი მოთხოვნის დასასაბუთებლად და საჭიროებდა დამატებით განმარტებას ეროვნულ კანონმდებლობაში.

³³ „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-6 მუხლის თანახმად, „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულება საქართველოს კანონმდებლობის განუყოფელი ნაწილია.“ ეს დებულება ადასტურებს, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულების შიდა კანონმდებლობის ნაწილად ქცევისთვის საჭირო არ არის დამატებითი საკანონმდებლო პროცედურის განხორციელება.

³⁴ *ibid* მუხლი 6, პუნქტი 3.

ბებს და გ) არ საჭიროებენ დამაზუსტებელი შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის მიღებას.³⁵ მოცემული დებულების სახით, საქართველო-ლოს კანონმდებლობა, მცირედი ცვლილებებით, იმეორებს იმ კრიტერიუმებს, რომლებიც საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმას ანიჭებენ პირდაპირ ეფექტს. ამ წინაპირობებიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს სამართლებრივი სისტემა ერთმანეთისგან განასხვავებს „თვითშემსრულებელ“ და „არათვითშემსრულებელ“ ნორმებს,³⁶ თუმცა არ იცნობს ასეთ ტერმინებს. საქართველოს კანონმდებლობა, პირველ რიგში, მოითხოვს, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულება უნდა იყოს ოფიციალურად გამოქვეყნებული. ეს მოთხოვნა მიზნად ისახავს კერძო პირებისთვის სამართლებრივი ინფორმირებულობის, ხელმისაწვდომობისა და განჭვრეტადობის უზრუნველყოფას.³⁷ რაც შეეხება ნორმის კონკრეტულ შინაარსს და დამაზუსტებელი ნორმატიული აქტის მიღების საჭიროების არარსებობას, ეს წინაპირობები თითქმის უცვლელად ასახავს ნორმის პირდაპირი ეფექტისთვის სახელმწიფოთა ფართო პრაქტიკით ჩამოყალიბებულ კრიტერიუმებს.

III. საქართველოს კონსტიტუციის ურთიერთობა საერთაშორისო სამართალთან

1. ზოგადი დახასიათება

საქართველოს კონსტიტუცია მიეკუთვნება იმ „სრულიად ახალი ან რადიკალურად მოდიფიცირებული“ კონსტიტუციების ჯგუფს, რომელიც აერთიანებს ზოგიერთი ევროპული სახელმწიფოს და 1990-იან წლებში საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ მიღებულ კონსტიტუციებს.³⁸ კონსტიტუციების ამ ახალი ტალღის ერთ-ერთი საერთო მახასიათებელია საერთაშორისო სამართლისა და ეროვნული სამართლის ურთიერთმიმართების კონსტიტუციურ დონეზე მოწესრიგება.³⁹ ზოგადად, ასეთი კონსტიტუციები შეიძლება შეფასდეს „საერთაშორისო სამართლისადმი მეგობრულ“ კონსტიტუციებად.⁴⁰

³⁵ *ibid.*

³⁶ კორკელია, ქურდაძე, *supra* სქოლიო 28, 30.

³⁷ *ibid.*, 70.

³⁸ Vladlen S Vereshetin, ‘New Constitutions and the Old Problem of the Relationship between International Law and National Law’ (1996) 7 *European Journal of International Law* 29, 31-32.

³⁹ Eric Stein, ‘International Law in Internal Law: Toward Internationalization of Central-Eastern European Constitutions?’ (1994) 88 *American Journal of International Law*, 427.

⁴⁰ Konstantin Korkelia, ‘New Trends Regarding the Relationship Between International and National Law (With a Special View Towards the States of Eastern Europe)’ (1997) 23(3-4) *Review of Central and East European Law*, 227, 233-235.

საქართველოს კონსტიტუციის საერთაშორისო სამართლისადმი დადებითი დამოკიდებულება გამოიხატება იმაში, რომ აღიარებს საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპების და ნორმების, ასევე საერთაშორისო ხელშეკრულებების უპირატესობას (პრიმატს) ეროვნული კანონმდებლობის მიმართ.

საერთაშორისო (ჩვეულებითი) სამართლისადმი დამოკიდებულების კუთხით, საქართველოს კონსტიტუცია შეიძლება მივაკუთვნოთ ანტონიო კასემეს მიერ შემოთავაზებული ტიპოლოგიის პირველ ჯგუფს. ანტონიო კასემე გამოყოფს ოთხი ტიპის კონსტიტუციას:⁴¹ ა) კონსტიტუციათა მცირერიცხოვანი ჯგუფი, რომელიც ექსპლიციტურად უთითებს „საერთაშორისო სამართლის ზოგადად აღიარებულ წესებზე“, აღიარებს მათ შიდა სამართლის ნაწილად და ზოგ შემთხვევაში ანიჭებს მათ შიდა „ჩვეულებრივ“ კანონმდებლობაზე უპირატეს ძალას; ბ) კონსტიტუციების მეორე ჯგუფი, რომელიც საერთოდ არ ეხება საერთაშორისო სამართლის ეროვნულ დონეზე გამოყენების საკითხს; გ) კონსტიტუციები, რომლებიც აცხადებენ „საერთაშორისო სამართლის კვალიფიციურ აღიარებას“ იმ გაგებით, რომ შერჩევითად უთითებენ მხოლოდ ზოგადად აღიარებულ წესებზე ან საერთაშორისო ჩვეულებებზე; და დ) კონსტიტუციები, რომლებიც საერთაშორისო სამართლის ნაცვლად მითითებას აკეთებენ გაეროს წესდებაზე ან მასში მოცემულ პრინციპებზე. საქართველოს კონსტიტუციის მე-4 მუხლის მე-5 პუნქტი სრულად მოიცავს პირველ ჯგუფს მიკუთვნებული კონსტიტუციის ელემენტებს.

ახალ კონსტიტუციებში ასახული საერთაშორისო სამართლის პრიმატი არ არის აბსოლუტური, რადგან არ ვრცელდება კონსტიტუციაზე.⁴² იმ სახელმწიფოებში (მათ შორის საქართველოშიც), რომელთა კონსტიტუციაც მოითხოვს ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისობას საერთაშორისო სამართალთან, საერთაშორისო სამართალი დგას ასეთ კანონმდებლობაზე მაღლა, მაგრამ - კონსტიტუციაზე დაბლა.⁴³ შესაბამისად, საერთაშორისო სამართლის პრიმატი კვალიფიციურია. სწორედ ამიტომ, საქართველოს კონსტიტუცია განიხილება კონსტიტუციად, რომელიც პირდაპირ ადგენს კონსტიტუციური სამართლის უზენაესობას საერთაშორისო სამართლის

⁴¹ Antonio Cassese, *Modern Constitutions and International Law*, 192 Recueil des Cours 368 et seq (1985).

⁴² Vereshetin, *supra* სქოლიო 38, 41.

⁴³ Korkelia, *supra* სქოლიო 40, 239. არსებობს განსხვავებული მოსაზრებაც, რომლის მიხედვითაც კონსტიტუციასა და საყოველთაოდ აღიარებულ საერთაშორისო სამართლებრივ ნორმათა შორის შეუსაბამობის დროს უპირატესობა უნდა მიენიჭოს საერთაშორისო სამართლის ნორმას. იხ. ირინე ქურდაძე, „საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის თანაფარდობის შესახებ მეცნიერული კონცეფციების განვითარების ეტაპები და თანამედროვეობა“ (2008) 1 საერთაშორისო სამართლის ჟურნალი, 17.

ან მისი ნაწილის მიმართ.⁴⁴ საერთაშორისო სამართლის პრეტენზია აბსოლუტურ პრიმატზე, განსაკუთრებით კი სახელმწიფოს კონსტიტუციურ სამართალზე ან ძირითად კონსტიტუციურ პრინციპებზე, ყოველთვის აწყდება წინააღმდეგობას ეროვნულ დონეზე და არასდროს ყოფილა აღიარებული სახელმწიფოების მიერ.⁴⁵ ამ ტენდენციის დასტურია საქართველოს კონსტიტუციაც, რომელიც მოითხოვს საერთაშორისო ხელშეკრულების არა მარტო კონსტიტუციასთან შესაბამისობას, არამედ შესაძლებელს ხდის უკვე ძალაში შესული საერთაშორისო ხელშეკრულების *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლსაც.

2. საქართველოს კონსტიტუციის მე-4 მუხლის მე-5 პუნქტი: შესაბამისობის პრეზუმფცია

საქართველოს კონსტიტუციის დამოკიდებულება საერთაშორისო სამართლის მიმართ არ არის ცალსახად განსაზღვრული. საქართველოს კონსტიტუციის მე-4 მუხლის მე-5 პუნქტი პირდაპირ არ ადგენს საერთაშორისო სამართლის პრიმატს ეროვნული კანონმდებლობის მიმართ, რადგან არ იყენებს ისეთ ტერმინებს, როგორაცაა: „პრიმატი“, „უზენაესობა“, „უპირატესობა“ და ა.შ. განსხვავებული მიდგომა იყო ასახული 1991 წელს მიღებულ საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტში, რომელმაც აღიარა „საერთაშორისო სამართლის პრიმატი“ საქართველოს კანონმდებლობის მიმართ და საქართველოს ტერიტორიაზე „საერთაშორისო სამართლის ნორმების პირდაპირი მოქმედება“ გამოცხადა საქართველოს „ერთ-ერთ ძირითად კონსტიტუციურ პრინციპად“.⁴⁶ საქართველოს კონსტიტუციამ თავი შეიკავა მსგავსი ფორმულირების გამოყენებისგან. დამოუკიდებლობის აქტი ადგენს, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე უზენაესია მხოლოდ საქართველოს კონსტიტუცია, მეორე მხრივ კი, აღიარებს საერთაშორისო სამართლის პრიმატს საქართველოს კანონმდებლობის მიმართ. ამასთან, საერთაშორისო სამართლის ნორმების პირდაპირ მოქმედებას საქართველოს ტერიტორიაზე აცხადებს საქართველოს ერთ-ერთ ძირითად კონსტიტუციურ პრინციპად.

დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტი თვისობრივად არის პოლიტიკური ხასიათის დოკუმენტი და ამ ფორმით საერთაშორისო სამართლის პრიმატის აღიარება ვერ იქნება სრულად ნორმატიული შინაარსის მატარებელი. აქე-

⁴⁴ Peters, supra სქოლიო 12, 187.

⁴⁵ Nollkaemper, supra სქოლიო 12, 67-71.

⁴⁶ საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტი, 09/04/1991, საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს უწყებები, 1991 წ., №4, მუხ. 291.

დან გამომდინარე, შესაძლებელია, დავასკვნათ, რომ დამოუკიდებლობის აქტით, საქართველომ, როგორც საერთაშორისო სამართლის ახლად წარმოქმნილმა სუვერენულმა სუბიექტმა, საერთაშორისო სამართლის პრიმატის აღიარებით, განსაზღვრა საერთაშორისო ურთიერთობებისა და საგარეო პოლიტიკის წარმოების ღირებულებითი პრინციპი და არ ჰქონია მკაცრად ნორმატიული შედეგების წარმოშობის განზრახვა. ასევე, საინტერესოა დამოუკიდებლობის აქტის ჩანაწერი იმის შესახებ, რომ საერთაშორისო სამართლის ნორმების პირდაპირი მოქმედება საქართველოს ტერიტორიაზე გამოცხადდა საქართველოს ერთ-ერთ ძირითად კონსტიტუციურ პრინციპად. ეს დებულება კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ საქართველო საერთაშორისო სამართალს განიხილავს მონისტური მიდგომით.

კონსტიტუციის მე-4 მუხლის მე-5 პუნქტში გარკვეულწილად აისახა დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტის მიდგომა.⁴⁷ თუმცა, კონსტიტუციამ უარი თქვა საერთაშორისო სამართლის პრიმატის ერთმნიშვნელოვნად აღიარებაზე. აქტისგან განსხვავებით, კონსტიტუციამ აქცენტი გააკეთა საქართველოს კანონმდებლობის საერთაშორისო სამართალთან შესაბამისობაზე. კონსტიტუციის მიერ, პრიმატის აღიარების ნაცვლად, აქცენტის გადატანა შესაბამისობაზე გულისხმობს, რომ ეროვნული კანონმდებლობა დამოკიდებულია ამ პრინციპებზე.⁴⁸ საერთაშორისო სამართლის პრიმატის ცალსახად აღიარების ნაცვლად საერთაშორისო სამართალთან შესაბამისობის მოთხოვნაზე ფოკუსირება შეიძლება ნაკარნახევი იყოს შიდა დონეზე კონსტიტუციის უზენაესობის განმტკიცების მიზნით. შესაბამისად, კონსტიტუციამ ერთგვარი პრეზუმფციის სახით განსაზღვრა, რომ საქართველოს კანონმდებლობა შეესაბამება საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს - კონსტიტუცია არ იყენებს ფორმულირებას „უნდა შეესაბამებოდეს“.⁴⁹ საქართველოს კონსტიტუციის მე-4 მუხლის მე-5 პუნქტში ჩამოყალიბებულ ამ მიდგომას შეიძლება ვუწოდოთ საერთაშორისო სამართლის პრიმატის აღიარება შესაბამისობის პრეზუმფციის სახით. ამავდროულად, კონსტიტუციამ საერთაშორისო სამართლის ცნებას მიანიჭა კვალიფიციური ნიშანი და დააკონკრეტა,

⁴⁷ ირინე ქურდაძე, „საყოველთაო და რეგიონალური საერთაშორისო სამართლის პრიმატი და საქართველო“ წიგნში კონსტანტინე კორკელია და ირაკლი სესიაშვილი (რედ.), საქართველო და საერთაშორისო სამართალი (სტატიათა კრებული) (საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია 2001) 44.

⁴⁸ Korkelia, supra სქოლიო 40, 237.

⁴⁹ შეად. კონსტიტუციის მე-8 მუხლის მიხედვით, კონსტიტუციური შეთანხმება საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის „სრულად უნდა შეესაბამებოდეს საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა სფეროში“ (ხაზგასმა ავტორის).

რომ საქართველოს კანონმდებლობა უნდა შეესაბამებოდეს არა ზოგად საერთაშორისო სამართალს, არამედ საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს.

რა მიმართება არსებობს თავად საქართველოს კონსტიტუციასა და საერთაშორისო სამართალს შორის? მოიცავს თუ არა „საქართველოს კანონმდებლობა“ საქართველოს კონსტიტუციას ანუ უნდა შეესაბამებოდეს თუ არა საქართველოს კონსტიტუცია საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს? მიუხედავად იმისა, რომ კონსტიტუცია, პირველ რიგში, არის შიდა კანონმდებლობის ნაწილი, ტერმინში „ეროვნული კანონმდებლობა“, სახელმწიფოები არ მოიაზრებენ კონსტიტუციებს, რადგან კონსტიტუცია განამტკიცებს საკუთარ უზენაესობას და, ამასთან, მოითხოვს ყველა საკანონმდებლო აქტის მასთან შესაბამისობას.⁵⁰ მეორე მხრივ, კონსტიტუციის მე-4 მუხლის მე-5 პუნქტის გრამატიკული განმარტებით, არაფერი უშლის ხელს იმის მტკიცებას, რომ საერთაშორისო სამართალთან შესაბამისობის პრეზუმფცია ვრცელდება კონსტიტუციაზეც, რადგან საქართველოს კონსტიტუცია არის „საქართველოს კანონმდებლობის“ ნაწილი.⁵¹ ამ დასკვნას ასევე ამყარებს ის ფაქტი, რომ კონსტიტუცია უფრო დაბალ იერარქიულ საფეხურზე აყენებს მხოლოდ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას და არა საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს. ასეთი განმარტების შედეგად, მივალთ დასკვნამდე, რომ საერთაშორისო სამართალი დგას საქართველოს კონსტიტუციაზე მაღლა, თუმცა, კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპის ფონზე, ამგვარი დასკვნის მართებულობა საეჭვოა.

მოცემული ურთიერთგამომრიცხავი დასკვნების მიზეზია კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპის და საერთაშორისო სამართლის პრიმატის ფორმალისტური გაგება. რეალურად, კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპი მოქმედებს მხოლოდ შიდა სამართლებრივ სისტემაში. საერთაშორისო სამართლის პრიმატი კი რეალურად ითხოვს, რომ საერთაშორისო სამართალი იყოს უპირატესი ძალის მქონე საერთაშორისო დონეზე. შესაბამისად, საერთაშორისო სამართლის პრიმატს, პრინციპის დონეზე, უპირატესობის პრეტენზია აქვს საერთაშორისო დონეზე, რადგან კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპი არ ტოვებს სივრცეს, რომ საერთაშორისო სამართალმა თავად უზრუნველყოს საკუთარი პრიმატის

⁵⁰ Korkelia, supra სქოლიო 40, 236.

⁵¹ „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-7 მუხლის პირველი პუნქტის მიხედვით, საქართველოს კანონმდებლობას ქმნის საქართველოს საკანონმდებლო და საქართველოს კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტები. ამავე მუხლის მე-2 პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტის მიხედვით, საქართველოს კონსტიტუცია არის საქართველოს საკანონმდებლო აქტის სახე ანუ საქართველოს კანონმდებლობის ნაწილი.

განმტკიცება ეროვნულ დონეზე.⁵² კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპის საშუალებით, სახელმწიფო თავად განსაზღვრავს საერთაშორისო სამართლის ფარგლებს და შინაარსს ეროვნულ დონეზე. როგორც ანდრე ნოლკამპერი აღნიშნავს, „შიდასახელმწიფოებრივი თავშეკავება, შეეგებოს საერთაშორისო სამართლის პრიმატს ეროვნულ დონეზე, ისეთივე ძველია, როგორც თავად საერთაშორისო სამართალი“.⁵³ მიუხედავად ამისა, კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპი ითვალისწინებს საერთაშორისო სამართლის პრიმატის მიზანს და მისი ბლანკეტური დაბლოკვის ნაცვლად, საერთაშორისო სამართალს აძლევს საშუალებას, იმოქმედოს ეროვნულ დონეზე უპირატესი ძალით, როგორც წესი, „ჩვეულებრივი“ კანონმდებლობის მიმართ.

ამგვარი დამოკიდებულებაა ასახული საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამისობის პრეზუმფციაშიც, რომელიც მიუთითებს საქართველოს „ჩვეულებრივი“ კანონმდებლობის შესაბამისობაზე საერთაშორისო სამართალთან. ხოლო როცა საქმე ეხება სამართლებრივი უპირატესობის გადაწყვეტას თავად კონსტიტუციას ან კონსტიტუციური სტატუსის მქონე კანონმდებლობას და საერთაშორისო სამართალს შორის, კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპი იმპერატიულად ადგენს კონსტიტუციის უპირატესობას. ამის გამოხატულებაა საერთაშორისო ხელშეკრულების *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის შესაძლებლობაც.

3. პრინციპების და ნორმების შინაარსი და ეფექტი

საქართველოს კონსტიტუციის მე-4 მუხლის მე-5 პუნქტი, შესაბამისობის პრეზუმფციის ფარგლებში, ზოგადი საერთაშორისო სამართლის ნაცვლად უთითებს „საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებზე და ნორმებზე“. კონსტიტუცია ამავე ფორმულირებას იყენებს კონსტიტუციური შეთანხმების,⁵⁴ თანასწორობის უფლების⁵⁵ და, მცირედი განსხვავებით, უცხოელთა და მოქალაქეობის არმქონე პირთა უფლებების⁵⁶ კონტექსტშიც. საერთაშორისო სამართლის ამგვარი

⁵² გამონაკლისია ევროკავშირის სამართალი, რომელსაც აქვს უნარი, ზოგადი საერთაშორისო სამართლისგან განსხვავებით, თავად უზრუნველყოს საკუთარი უმაღლესი იერარქიული სტატუსის აღსრულება წევრი სახელმწიფოების შიდა სამართლის იმ სფეროებში, რომელთა მოწესრიგების სუვერენული უფლება წევრმა სახელმწიფოებმა გადასცეს ევროკავშირს (მაგალითად, ერთიანი ბაზარი, გარემოს დაცვა, ტრანსპორტი და ა. შ.).

⁵³ Nollkaemper (2010), supra სქოლიო 45, 68.

⁵⁴ მუხლი 8, საქართველოს კონსტიტუცია.

⁵⁵ Ibid, მუხლი 11.

⁵⁶ კონსტიტუციის 33-ე მუხლის მე-3 პუნქტის მიხედვით, „საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული ნორმების შესაბამისად, კანონით დადგენილი წესით საქართველო თავშესაფარს აძლევს სხვა სახელმწიფოს მოქალაქეებსა და მოქალაქეობის არმქონე პირებს“ (ხაზგასმა ავტორის).

კატეგორიით განსაზღვრის მიზანი და შინაარსი არ არის ცხადი. ერთი შეხედვით, ზოგადად საერთაშორისო სამართალზე მითითების ნაცვლად საერთაშორისო სამართლის კონკრეტულ კატეგორიაზე მითითება ქმნის შთაბეჭდილებას, რომ საქართველოს კონსტიტუცია მიზნად ისახავს უფრო მეტი სიცხადის შემოტანას. თუმცა ასეთი ჩანაწერი არათუ უფრო ცხადად წარმოაჩენს საერთაშორისო სამართლის შინაარსს, არამედ აჩენს ლოგიკურ კითხვას, თუ კონკრეტულად რომელ საერთაშორისო სამართალს უნდა შეესაბამებოდეს საქართველოს კანონმდებლობა. ამასთან დაკავშირებით, სამართლიანად არის აღნიშნული, რომ ეს კატეგორია არ განმარტავს და გაურკვევლად გადმოსცემს საერთაშორისო სამართლის ცნებას.⁵⁷ ასევე, მართებულად უნდა ჩაითვალოს მოსაზრება, რომ „საყოველთაოდ აღიარების“ მაკვალიფიცირებელი ნიშანი მიემართება არა მხოლოდ საერთაშორისო სამართლის პრინციპს, არამედ საერთაშორისო სამართლის ნორმაც უნდა იყოს „საყოველთაოდ აღიარებული“.⁵⁸ პრაქტიკაში ყოველთვის რთულია, დადგინდეს, თუ როდის არის პრინციპი ან ნორმა „საყოველთაოდ აღიარებული“, რადგან ეს კრიტერიუმი არ გულისხმობს მხოლოდ იმ სახელმწიფოთა რაოდენობის დადგენას, რომლებიც კონკრეტულ ნორმას ან პრინციპს აღიარებენ სავალდებულოდ. საჭიროა თვისობრივი ელემენტის შეფასებაც, თუ რა ფორმით და რა ფარგლებში არის გაზიარებული კონკრეტული პრინციპის თუ ნორმის შინაარსი სახელმწიფოების მიერ.

„საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპები და ნორმები“ არ არის საერთაშორისო სამართლის წყარო გაეროს მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს (ICJ) წესდების 38-ე მუხლის *stricto sensu* გაგებით და არ ატარებს მკაცრად განსაზღვრულ ნორმატიულ შინაარსს. მოცემული ფორმულირებით საერთაშორისო სამართალზე მითითება დამახასიათებელია ახალი ტიპის კონსტიტუციებისთვის.⁵⁹ ამ ცნების საერთაშორისო სამართლებრივი ანალოგის მოძიება რთულია.⁶⁰ ქართულ სამართლებრივ ლიტერატურაში

ეს დებულება მითითებას არ აკეთებს „პრინციპებზე“ და შემოიფარგლება მხოლოდ „ნორმებით“. სავარაუდოა, რომ ეს არის საკანონმდებლო ხარვეზი და „პრინციპების“ გამოტოვება მიზნად არ ისახავს განსხვავებული სამართლებრივი შედეგების წარმოშობას.

⁵⁷ პაატა ცნობილაძე, „ეროვნული კანონმდებლობისა და საერთაშორისო სამართლის ურთიერთქმედება“ წიგნში კონსტანტინე კორკელია და ირაკლი სესიაშვილი (რედ.), საქართველო და საერთაშორისო სამართალი (სტატიათა კრებული) (საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია 2001) 49.

⁵⁸ *ibid*, 49-50.

⁵⁹ მაგალითად, იხ. Korkelia, *supra* სქოლიო 40, 227-240.

⁶⁰ აღსანიშნავია, რომ მსგავსი ფორმულირება გამოყენებულია 1975 წლის ეუთოს ჰელსინკის დასკვნითი აქტის მე-10 პრინციპში, რომელიც ეხება საერთაშორისო ვალდებულებების კეთილსინდისიერად შესრულებას. მე-10 პრინციპის მიხედვით, სახელმწიფოები კეთილსინდისიერად შეასრულებენ არა მარტო მათ მიერ სავალდებულოდ აღიარებული საერთაშორისო ხელშეკრულებებიდან მომდინარე

საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებში და ნორმებში, ერთი მხრივ, მოიაზრებენ საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალს,⁶¹ მეორე მხრივ კი - საერთაშორისო სამართლის მხოლოდ იმპერატიულ, იგივე *jus cogens* ნორმებს.⁶² მოცემული განმარტებები, გარკვეულწილად, გადაფარავს ერთმანეთს, თუმცა არ აქვთ იდენტური ფარგლები: თუ *jus cogens* ნორმები, როგორც წესი, იმავდროულად, არის საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნაწილი, საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ყველა ნორმა არ არის *jus cogens* სტატუსის მატარებელი. შესაბამისად, საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი მოიცავს *jus cogens* ნორმებსაც. აქედან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებში და ნორმებში საქართველოს კონსტიტუცია მოიაზრებს როგორც „რიგით“ საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალს, ასევე საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის განსაკუთრებული სტატუსის მატარებელი ნორმების ისეთ კონკრეტულ ჯგუფს, როგორცაა *jus cogens* ნორმები.

საერთაშორისო სამართალი იცნობს მსგავს ცნებებს, როგორცაა საერთაშორისო სამართლის „ზოგადი“ ან „ძირითადი“ პრინციპები. საერთაშორისო სამართლის პრინციპების შინაარსიც ბუნდოვანია. ლოტუსის საქმის მიხედვით, ტერმინი „საერთაშორისო სამართლის პრინციპები“ შეიძლება ნიშნავდეს მხოლოდ იმ საერთაშორისო სამართალს, რომელიც გამოყენებადია ყველა სახელმწიფოს შორის.⁶³ ეს განმარტება არ არის ინფორმაციული, რადგან არ საუბრობს ამ ცნების შინაარსზე და აქცენტს აკეთებს მხოლოდ მის უნივერსალურ ხასიათზე. ტრადიციულად, ამ კატეგორიაში მოიაზრება პრინციპები, რომლებიც კოდიფიცირებული სახით აისახა გაეროს გენერალური ასამბლეის 1970 წლის რეზოლუციაში, ე.წ. „მეგობრული ურთიერთობების დეკლარაციაში“.⁶⁴ დეკლარაციის მე-2 პუნქტში გაცხადებულია,

ვალდებულებებს, არამედ - იმ ვალდებულებებსაც, რომლებიც მომდინარეობს „საერთაშორისო სამართლის ზოგადად აღიარებული პრინციპებიდან და წესებიდან“. იხ. Final Act of the Conference for Security and Co-operation in Europe (Helsinki, 1 August 1975). მართალია, ეს დოკუმენტი არ არის სამართლებრივად სავალდებულო ძალის მქონე, მაგრამ აქვს სამართლებრივი მნიშვნელობა საერთაშორისო სამართლის განმარტების კუთხით. იხ. Michael Wood and Daniel Purisch, “Helsinki Final Act (1975)” in Anne Peters (ed), Max Planck Encyclopedia of Public International Law (online edn, 2011). პარაგრაფები 19-21.

⁶¹ კონსტანტინე კორკელია, „საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი საქართველოს სამართლებრივ სისტემაში“ წიგნში კონსტანტინე კორკელია და ირაკლი სესიაშვილი (რედ.), საქართველო და საერთაშორისო სამართალი (სტატიათა კრებული) (საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია 2001) 65.

⁶² ცნობილად, supra სქოლიო 57, 49-50, 53.

⁶³ S.S. Lotus (Fr. v. Turk.), 1927 PCIJ (ser. A) No. 10 (Sept. 7), 16.

⁶⁴ Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among

რომ დეკლარაცია მოიცავს „საერთაშორისო სამართლის საბაზისო პრინციპებს“ და ჩამოთვლის შვიდ პრინციპს.⁶⁵ დეკლარაციასთან ერთად, მიუთითებენ, რომ 1975 წლის ჰელსინკის დასკვნითმა აქტმა მოახდინა სამი დამატებითი პრინციპის - სახელმწიფოთა ტერიტორიული მთლიანობის, საზღვრების ურღვევობის და ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა პატივისცემის - კოდიფიცირება.⁶⁶ აღსანიშნავია, რომ ჰელსინკის დასკვნით აქტში სახელმწიფოთა ტერიტორიული მთლიანობის და საზღვრების ურღვევობის ცალკე პრინციპებად გამოყოფა მოულოდნელი იყო, რადგან პირველი მათგანი აღიქმებოდა სუვერენული თანასწორობის, ხოლო მეორე მათგანი - ძალის ან ძალის გამოყენების მუქარის აკრძალვის თანმდევ კონცეფციებად.⁶⁷ რაც შეეხება ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა პატივისცემას, ამ პრინციპის დასკვნით აქტში ასახვას საფუძვლად ედო დასავლეთის სახელმწიფოების პოზიცია, რომ ადამიანის უფლებების დაცვას ჰქონდა რეგიონული უსაფრთხოების განზომილება და არ იყო მხოლოდ სახელმწიფოს შიდა საქმე.⁶⁸ დეკლარაციაში და ჰელსინკის დასკვნით აქტში, საერთო ჯამში, ათი პრინციპის ასახვის მიუხედავად, არასწორია იმის მტკიცება, რომ ეს ორი დოკუმენტი მოიცავს საერთაშორისო სამართლის ყველა ძირითად პრინციპს, რადგან თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში უკვე საუბრობენ ისეთ პრინციპებზე, როგორცაა: ადამიანის უფლებების დაცვის პრინციპი, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის პრინციპები, გარემოსთვის ზიანის მიყენების პრევენციის პრინციპი, საერთო არეალების თავისუფლებები და გლობალური ეკონომიკის მომწესრიგებელი პრინციპები.⁶⁹ ამის ნაცვლად, დეკლარაცია განხილული უნდა იყოს გაეროს წესდების პრინციპების გადაფასების კულმინაციად,⁷⁰ ხოლო ჰელსინკის დასკვნითი აქტის სამი დამატებითი პრინციპი - ცივი ომით განპირობებული საგარეო პოლიტიკური პოზიციების კონკრეტულ გამოვლინებად.

States in Accordance with the Charter of the United Nations, UNGA Res 2625 (XXV) (24 October 1970), Annex.

⁶⁵ ეს პრინციპებია: ძალის ან ძალის გამოყენების მუქარის გამოყენების აკრძალვა; საერთაშორისო დავების მშვიდობიანი მოგვარება; შიდა საქმეებში ჩარევის აკრძალვა; სახელმწიფოთა შორის თანამშრომლობა; ხალხთა თვითგამორკვევის პრინციპი; სახელმწიფოთა სუვერენული თანასწორობა; საერთაშორისო ვალდებულებათა კეთილსინდისიერად შესრულება.

⁶⁶ Final Act of the Conference for Security and Co-operation in Europe (Helsinki, 1 August 1975).

⁶⁷ კომენტატორები აღნიშნავენ, რომ ამ პრინციპების დამოუკიდებლად გამოყოფა განპირობებული იყო საბჭოთა კავშირის მიერ ევროპაში არსებული დე ფაქტო საზღვრების აღიარების მიზნით. იხ. Wood, Purisch, supra სქოლიო 60, პარაგრაფი 9.

⁶⁸ Wood, Purisch, supra სქოლიო 60, პარაგრაფი 10.

⁶⁹ Jorge E Viñuales, 'Introduction: The Fundamental Principles of International Law – An Enduring Ideal?' in Jorge E Viñuales (ed), *The UN Friendly Relations Declaration at 50: An Assessment of the Fundamental Principles of International Law* (Cambridge University Press 2020).

⁷⁰ *ibid*, 3.

საერთაშორისო სამართლის ლიტერატურაში „საერთაშორისო სამართლის ზოგად პრინციპებს“ განმარტავენ ალტერნატიული მნიშვნელობებით. იან ბრაუნლისთვის ეს ცნება შეიძლება გულისხმობდეს ნორმატიული შინაარსის მქონე წესების სამ ჯგუფს: ა) საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის წესებს; ბ) სამართლის ზოგად პრინციპებს (როგორც ეს მოცემულია /C/-ის წესდების 38(1)(გ) ქვეპუნქტში); ან გ) გარკვეულ ლოგიკურ პოსტულატებს, რომლებიც გამომდინარეობს არსებული საერთაშორისო სამართლის პრაქტიკიდან.⁷¹ ლევან ალექსიძის მიხედვით, საერთაშორისო სამართალში „პრინციპი“ იურიდიული ძალის მქონე ზოგადი სახელმძღვანელო საწყისია, რომელსაც უნდა შეესაბამებოდეს საერთაშორისო სამართლის მთელი სისტემა (ძირითადი პრინციპები) და ცალკეული დარგების (დარგობრივი პრინციპები) ნორმები.⁷² საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმა უფრო კონკრეტული ქცევითი წესია, იგი მოწოდებულია, რომ დააკონკრეტოს ზოგადი პრინციპის შინაარსი. ამ მსჯელობის საფუძველზე, ლევან ალექსიძე საუბრობს გარკვეულ იერარქიაზე, როლის თავში დგას საყოველთაოდ აღიარებული ძირითადი პრინციპები, მას მოჰყვება საერთაშორისო სამართლის ცალკეული დარგის პრინციპები, შემდეგ დარგობრივი ნორმები, რომლებიც აკონკრეტებენ დარგობრივ პრინციპებს, შემდეგ - ლოკალური საერთაშორისო სამართლებრივი პრინციპები და ნორმები, რომლებიც გამოიყენება კონკრეტულ ჯგუფს მიკუთვნებულ სახელმწიფოებს შორის.⁷³ ანტონიო კასემე განასხვავებს „საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპების“ ორ ჯგუფს. პირველ ჯგუფს მიეკუთვნება ის ქცევა, რომელიც მიიღება საერთაშორისო სამართლის სახელშეკრულებო და ჩვეულებითი სამართლის ნორმების განზოგადებით. მეორე ჯგუფში კი შედის საერთაშორისო სამართლის ცალკეული დარგების პრინციპები.⁷⁴

პრინციპების და ნორმების ბუნდოვანი შინაარსის გამო, მათი ეროვნულ დონეზე მოქმედების შეფასება ხშირად რთულია, განსაკუთრებით სასამართლო პრაქტიკის სიმწირის გამო. თუმცა შესაძლებელია ეროვნული პრაქტიკის მოძიებაც, როდესაც საკონსტიტუციო სასამართლომ განმარტა კონსტიტუციაში მითითებული საერთაშორისო სამართლის პრინციპები. მაგალითად, სლოვენის საკონსტიტუციო სასამართლომ სლოვენისა და ხორვატიას შორის ტრანსსასაზღვრო თანამშრომლობის

⁷¹ Crawford, supra სქოლიო 21, 34. ასეთ პრინციპებად იან ბრაუნლი ჩამოთვლის თანხმობის პრინციპს, ნაცვალგებას, სახელმწიფოთა თანასწორობას, კეთილსინდისიერებას, საერთაშორისო სასამართლოების გადაწყვეტილებების საბოლოო ხასიათს, ეროვნული იურისდიქციის პრინციპს და სხვ.

⁷² ლევან ალექსიძე, თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი (ქეთევან ხუციშვილის რედაქტორობით, გამომცემლობა „იურისტების სამყარო“ 2013) 12-13.

⁷³ ibid.

⁷⁴ Antonio Cassese, International Law (Oxford University Press 2001) 152.

შესახებ შეთანხმების *ex ante* საკონსტიტუციო კონტროლის დროს, ორ ქვეყანას შორის საზღვრის საკითხის განხილვისას დაადგინა, რომ სლოვენის კონსტიტუციაში ნახსენები „საერთაშორისო სამართლის ზოგადად აღიარებულ პრინციპში“ მოიაზრება *uti possidetis* პრინციპი: „საერთაშორისო სამართლის ეს პრინციპი, რომელიც განვითარდა ყოფილი ამერიკული და აფრიკული კოლონიების მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებისას, არის საერთაშორისო სამართლის ზოგადად აღიარებული პრინციპი და, როგორც ასეთი, მბოჭავია სლოვენისთვის“.⁷⁵

დასკვნის სახით, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს კონსტიტუცია „საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებში“ გულისხმობს საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალს, მათ შორის, *jus cogens* ნორმებს, რადგან ეს კატეგორიები აკმაყოფილებენ „საყოველთაოდ აღიარების“ ელემენტს და აქვთ საერთაშორისო სამართლებრივი საფუძველი. შესაბამისად, სადავოა, რამდენად შეგვიძლია, აქ მოვიაზროთ „სამართლის ზოგადი პრინციპები“, როგორც ეს მოცემულია ICJ-ის წესდების 38(1)(გ) ქვეპუნქტში.⁷⁶ მნიშვნელოვანია „საყოველთაოდ აღიარების“ ელემენტი, რადგან საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი შეიძლება იყოს სპეციალური სახის (რეგიონული, ადგილობრივი ან ორმხრივიც კი),⁷⁷ რომლის მოაზრება საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამისობის პრეზუმფციაში არალოგიკურია, თუ საუბარი არ არის იმ სპეციალურ ჩვეულებაზე, რომლის მონაწილეც საქართველოა. რაც შეეხება კონსტიტუციის მიერ, ზოგადი საერთაშორისო სამართლის ნაცვლად, „საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებზე“ მითითებას, მოცემული ჩანაწერის მიზანი შეიძლება იყოს საერთაშორისო სამართლის იმ ნაწილის გამორიცხვა, რომელიც არ მიეკუთვნება საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალს, ანუ

⁷⁵ Opinion No. Rm-1/00 of 19 April 2001, Off. Gaz. RS, No. 43/01 and Collection of Decisions, X/1, 78. ციტირებული: Mirjam Ćirk, ‘The Relationship Between International Law And Internal Law in the Case-Law of the Slovene Constitutional Court’ in Budislav Vukas and Trpimir Susic (eds), *International Law: New Actors, New Concepts - Continuing Dilemmas: Liber Amicorum Božidar Bakoti* (Brill | Nijhoff 2010) 51-52.

⁷⁶ ეს გამოწვეულია იმით, რომ „სამართლის ზოგადი პრინციპები“ განიშარტება შიდა სამართლის პრინციპებად, რაც განსხვავდება „საერთაშორისო სამართლის პრინციპებისგან“. თუმცა, არსებობს განსხვავებული მოსაზრებებიც. იხ. Imogen Saunders, *General Principles as a Source of International Law: Art 38(1)(c) of the Statute of the International Court of Justice* (Hart Publishing 2021) 95-96. იხ. ასევე რომის სტატუტის 21-ე მუხლი, რომელიც ერთმანეთისგან განასხვავებს საერთაშორისო სამართლის პრინციპებსა და წესებს და ეროვნული სამართლებრივი სისტემებიდან წარმოშობილ სამართლის ზოგად პრინციპებს.

⁷⁷ იხ. გაეროს საერთაშორისო სამართლის კომისიის მიერ 2018 წელს მომზადებული და გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ დამტკიცებული დასკვნები საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის იდენტიფიკაციის შესახებ. *Identification of Customary International Law*, UNGA, A/RES/73/203, 20 December 2018, Annex, მუხლი 16.

რომლის ერთადერთი წყაროა საერთაშორისო ხელშეკრულება. ეს არ ეხება საერთაშორისო სამართლის იმ ნორმებს, რომლებიც კოდიფიცირებულია საერთაშორისო ხელშეკრულებებში, მაგრამ ატარებენ საერთაშორისო ჩვეულებითი ნორმის სტატუსს და, ხელშეკრულებისგან დამოუკიდებულად, პარალელურად არსებობენ საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალში.

4. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა იცნობს ერთ საქმეს, რომელშიც სასამართლომ პრინციპებსა და ნორმებს მიანიჭა პირდაპირი ეფექტი.⁷⁸ საქმე ეხებოდა მოსამართლეთა საყოველთაო დათხოვნის კონსტიტუციურობას. სასამართლომ იმსჯელა, ეწინააღმდეგებოდა თუ არა „საერთო სასამართლოების შესახებ“ ორგანული კანონის მუხლი, მოსამართლეთა საყოველთაო დათხოვნის შესახებ, საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს, რომელთა დაცვასაც მოითხოვდა კონსტიტუცია. ამ გადაწყვეტილებაში საინტერესოა მეთოდოლოგია, რომლითაც სასამართლომ მოახდინა მოსამართლეთა უფლებამოსილების შეწყვეტის შესახებ საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებისა და ნორმების იდენტიფიკაცია.

საკონსტიტუციო სასამართლომ გამოიყენა სამი არასავალდებულო ხასიათის დოკუმენტი, რომლებიც, თავიანთი არსით, განეკუთვნებიან „რბილი სამართლის“ ნაწილს.⁷⁹ პირველ ეტაპზე სასამართლომ მიუთითა გაეროს მეშვიდე კონგრესის მიერ 1985 წლის 6 სექტემბერს მიღებულ დოკუმენტზე „სასამართლო ორგანოთა დამოუკიდებლობის ძირითადი პრინციპების შესახებ“⁸⁰ და დაადგინა, რომ „საყოველთაოდ აღიარებულია დებულება, რომ არჩეულ ან დანიშნულ მოსამართლეებს აქვთ უფლებამოსილებათა გარანტირებული ვადა პენსიაზე სავალდებულო გასვლამდე ან უფლებამოსილების ვადის გასვლამდე. საქართველოს კონსტიტუციის აღნიშნული მუხლი მოითხოვს კანონმდებლობის ამ პრინციპთან შესაბამისობას“.⁸¹ არგუმენტაციის გაძლიერების მიზნით,

⁷⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №2/80-9 „ავთანდილ ჭაჭუა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, 1998 წლის 3 ნოემბერი <<https://www.constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=80>> [05.05.2022].

⁷⁹ „რბილი სამართლის“, როგორც საერთაშორისო სამართლის წყაროს შესახებ, იხ. Hugh Thirlway, *The Sources of International Law* (2nd edn, Oxford University Press 2019) 186-194.

⁸⁰ Basic Principles on the Independence of the Judiciary adopted by the Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders held at Milan from 26 August to 6 September 1985 and endorsed by General Assembly resolutions 40/32 of 29 November 1985 and 40/146 of 13 December 1985.

⁸¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №2/80-9 „ავთანდილ

სასამართლო ასევე დაეყრდნო ევროპის საბჭოს ორ დოკუმენტს: „ევროსაბჭოს მინისტრთა კომიტეტის 1994 წლის 13 ოქტომბრის მემორანდუმს“⁸² და „1998 წლის 8 - 10 ივლისს სტრასბურგში მიღებულ მოსამართლეთა ევროპულ წესდებას“.⁸³ მოცემულ დოკუმენტებზე მითითებით, სასამართლომ დაადგინა, რომ „საერთაშორისო სამართალი არ ითვალისწინებს ქვეყნის ყველა სისტემის სასამართლოების მოსამართლეთა საყოველთაო დათხოვნის შესაძლებლობას“. შესაბამისად, სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ ორგანული კანონის მუხლი, რომელიც ითვალისწინებდა მოსამართლეთა საყოველთაო დათხოვნას, ხელყოფდა საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს, რომელთა დაცვასაც მოითხოვდა საქართველოს კონსტიტუცია.

სასამართლოს მიერ პრინციპებისა და ნორმების იდენტიფიკაციის მიზნით გამოყენებული მეთოდოლოგია პრობლემურია. პირველ რიგში, სასამართლოს მოცემული ცნება არ განუმარტავს სისტემურად და განზოგადებულად, თუ რა შინაარსის მატარებელია ეს ცნება საქართველოს კონსტიტუციაში ან საერთაშორისო სამართალში. გარდა ამისა, სასამართლოს არ უმსჯელია იმ დოკუმენტების საერთაშორისო სამართლებრივ სტატუსზე (სავალდებულო ხასიათი, რბილი სამართალი, საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ამსახველი). აქედან გამომდინარე, გაუგებარია, თუ რის საფუძველზე შეიძლება ჩაითვალოს ეს დოკუმენტები საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებისა და ნორმების წყაროდ. დაბოლოს, სასამართლო თითქოსდა შეეცადა, რომ დაესაბუთებინა მოსამართლეთა საყოველთაო დათხოვნის აკრძალვის „საყოველთაოდ აღიარებული“ ხასიათი, როდესაც განაცხადა, რომ ამ წესს „თითქმის, არ მოეძებნება ანალოგი სხვა დემოკრატიული ქვეყნების ისტორიაში, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში ზოგიერთ ყოფილ საბჭოთა კავშირის სივრცეში მყოფ ქვეყნებს, რომლებშიც ეს პროცესი სულ სხვაგვარად მიმდინარეობდა და ძირითადად, ეხებოდა საბჭოთა კავშირის პერიოდის მოსამართლეებს“.⁸⁴

ჭაჭუა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, 1998 წლის 3 ნოემბერი. პარაგრაფი 4 <<https://www.constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=80>> [05.05.2022].

⁸² Rec. No. R (94) 12 of the Committee of Ministers to Member States on Independence, Efficiency and Role of Judges and Explanatory Memorandum (1994), CoE, adopted by the Committee of Ministers on 13 October 1994 at the 518th meeting of the Ministers' Deputies.

⁸³ European Charter on the Statute of Judges and Explanatory Memorandum, CoE, Strasbourg, 8 - 10 July 1998.

⁸⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №2/80-9 „ავთანდილ ჭაჭუა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, 1998 წლის 3 ნოემბერი. პარაგრაფი 4 <<https://www.constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=80>> [05.05.2022].

თუ საქართველოს კონსტიტუციაში „საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებში“ იგულისხმება მხოლოდ საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის წესები⁸⁵ და თუ დავუშვებთ, რომ სასამართლომ იმპლიციტურად გამოიყენა საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის წესი, კვლავ პრობლემურია სასამართლოს დასაბუთება,⁸⁶ რადგან საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის იდენტიფიცირება (სახელმწიფო პრაქტიკის და *opinio juris*-ის დადგენა) არის ერთ-ერთი ყველაზე კომპლექსური საკითხი საერთაშორისო სამართალში.⁸⁷ მხოლოდ გაეროს და ევროპის საბჭოს არასავალდებულო ხასიათის დოკუმენტი ვერ იქნება საკმარისი წყარო საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის იდენტიფიცირებისთვის.

ამ სირთულეების მიუხედავად, განხილული გადაწყვეტილება საინტერესოა წინამდებარე ნაშრომის მიზნებისთვის, რადგან შეიძლება დავასკვნათ, რომ საქართველოს შიდა სამართალში საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს აქვს პირდაპირი ეფექტი ანუ მოქმედებს უშუალოდ.

IV. კონსტიტუცია ვენის კონვენციის პრინციპების დანართში

ვენის კონვენციის დონეზე, არაკონსტიტუციური საერთაშორისო ხელშეკრულების საკითხის გაანალიზება მიზანშეწონილია კონვენციის სამი დებულების სისტემური ანალიზით: მუხლი 26 - *pacta sunt servanda*, მუხლი 27 - საერთაშორისო ხელშეკრულება უნდა შესრულდეს, მიუხედავად შიდა სამართლის დებულებებისა და მუხლი 46 - მკაცრად განსაზღვრულ შემთხვევებში, სახელმწიფომ შეიძლება გააუქმოს თანხმობა ხელშეკრულებაზე, როდესაც თანხმობა ეფუძნება ხელშეკრულების დადების უფლებამოსილების შესახებ შიდა სამართლის დარღვევას. თავის მხრივ, 27-ე მუხლი შეიძლება განვიხილოთ როგორც *pacta sunt servanda*-ს კონკრეტული გამოვლინება მკაფიოდ განსაზღვრული შინაარსით.⁸⁸ შესაბამისად,

⁸⁵ იხ. supra, ნაშრომის II ნაწილის მე-3 ქვეთავი.

⁸⁶ აღნიშნული საქმის ფარგლებში საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის გამოყენების და სასამართლოს მეთოდოლოგიის კრიტიკის შესახებ იხ. კორკელია (2001), supra სქოლიო 61, 73-78.

⁸⁷ იხ. supra სქოლიო 77.

⁸⁸ კონვენციაში 27-ე მუხლის შინაარსის, როგორც *pacta sunt servanda*-ს შესწორების შეტანა, თავდაპირველად მოითხოვა პაკისტანმა, რათა სახელმწიფოებს არ მისცემოდა საერთაშორისო ვალდებულებისთვის თავის არიდების საშუალება შიდა სამართალზე მითითებით. საბოლოოდ, კონვენციის ტექსტზე მომუშავე კომიტეტმა მიიღო გადაწყვეტილება, რომ *pacta sunt servanda* უნდა დარჩენილიყო დამოუკიდებელ მუხლად, ხოლო პაკისტანის შესწორება ფორმულირებულ იქნა ცალკე გამოყოფილი 27-ე მუხლის სახით. იხ. Mark E Villiger, Commentary on the 1969 Vienna

საერთაშორისო ხელშეკრულების კონსტიტუციურობის ვენის კონვენციის ჭრილში ანალიზისთვის საკმარისია კონვენციის 27-ე და 46-ე მუხლები.

1. ვენის კონვენციის 27-ე მუხლი და კონსტიტუსია

ვენის კონვენციის 27-ე მუხლის პირველი წინადადების მიხედვით, „ხელშეკრულების მხარემ არ შეიძლება მიუთითოს თავის შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის დებულებებზე, მის მიერ ხელშეკრულების შეუსრულებლობის გასამართლებლად“. ეს წესი არ არის აბსოლუტური მოქმედების, რადგან თავად 27-ე მუხლის მე-2 წინადადების უთითებს, რომ ეს წესი არ ვრცელდება ამავე კონვენციის 46-ე მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევებზე.⁸⁹ ვენის კონვენციის 27-ე მუხლის მიზანია, რომ უზრუნველყოს სახელმწიფოს მიერ მის მიერ ნაკისრი საერთაშორისო ვალდებულებების კეთილსინდისიერად შესრულება და გამორიცხოს ასეთი ვალდებულების შეუსრულებლობის საფუძვლად ისეთი ტრივიალური არგუმენტის გამოყენება, როგორცაა ვალდებულების შეუსრულებლობა შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის გამო. ვენის კონვენციის 27-ე მუხლი მიემართება არა უშუალოდ კონსტიტუციას, არამედ - ზოგადად, სახელმწიფოს შიდა სამართალს. უდავოა, რომ 27-ე მუხლში აღნიშნული „შიდა სამართალი“ ასევე გულისხმობს კონსტიტუციასაც, რადგან ეს უკანასკნელი არის შიდა სამართლის ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწილი. აქედან გამომდინარე, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ საერთაშორისო ხელშეკრულება არაკონსტიტუციურია, სახელმწიფო ვალდებულია, გააგრძელოს საერთაშორისო ხელშეკრულების ნაკისრი ვალდებულების შესრულება. 27-ე მუხლი მიღებულ იქნა 73 ხმით ორის წინააღმდეგ, რაც ადასტურებს, რომ ეს მუხლი, ზოგადად, მისაღები აღმოჩნდა სახელმწიფოებისთვის, ხოლო, მეორე მხრივ, 24-მა სახელმწიფომ შეიკავა თავი, რადგან სახელმწიფოთა ნაწილს არ სურდა საერთაშორისო სამართლის შიდა სამართალთან უპირატესობის ამ ფორმით აღიარება.

ვენის კონვენციის 27-ე მუხლის კონვენციის საბოლოო ტექსტში ასახვამ გამოიწვია სახელმწიფოთა წინააღმდეგობა. მაგალითად, კოსტა-რიკასა და გვატემალას პირდაპირ აქვთ გამორიცხული 27-ე მუხლის მოქმედება საკუთარი კონსტიტუციების მიმართ. კოსტა-რიკის განმარტებითი დეკლარაციის მიხედვით, კოსტა-რიკისთვის 27-ე მუხლი არ მოიცავს კონსტიტუციის დებულებებს და მოიაზრებს მხოლოდ კონსტიტუციის ქვემოთ მდგომ კანონმდებლობას.⁹⁰ გვატემალამ რატიფიკაციისას გააკეთა

Convention on the Law of Treaties (Brill | Nijhoff 2009) 371.

⁸⁹ იხ. infra ნაშრომის III ნაწილის მე-2 ქვეთავი.

⁹⁰ Costa Rica, Vienna Convention on the Law of Treaties, Reservations and Declarations <<https://treaties>.

დათქმა, რომ 27-ე მუხლი არ გულისხმობს გვატემალას კონსტიტუციას, რომელიც უპირატესია ყველა სახის ნორმატიულ აქტზე და საერთაშორისო ხელშეკრულების მიმართ.⁹¹ სახელმწიფოთა მიერ 27-ე მუხლის კონსტიტუციების მიმართ მოქმედების „დაბლოკვას“ რეაგირების გარეშე არ ჩაუვლია ვენის კონვენციის სხვა წევრი სახელმწიფოების მხრიდან. ფინეთი⁹² და შვედეთი⁹³ შეეწინააღმდეგნენ გვატემალის დათქმას, ხოლო გაერთიანებული სამეფო არ დაეთანხმა არც გვატემალის და არც კოსტა-რიკის დათქმას.⁹⁴ ამავდროულად, ამ სახელმწიფოებმა პირდაპირ მიუთითეს, რომ ეს ფაქტი ხელს არ შეუშლიდა ვენის კონვენციის ძალაში ორმხრივად შესვლას.

2. ვენის კონვენციის 46-ე მუხლი და კონსტიტუცია

ვენის კონვენციის 46-ე მუხლი ეხება საკითხს, თუ რა ფარგლებში შეიძლება მოახდინოს გავლენა საერთაშორისო ხელშეკრულების საერთაშორისო სამართლებრივ ნამდვილობაზე იმ ფაქტმა, რომ სახელმწიფომ ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარებაზე თანხმობა გამოხატა შიდა სამართლის დარღვევით. კონვენციის 46-ე მუხლის თანახმად:

„1. სახელმწიფოს არ აქვს უფლება, მიუთითოს იმ გარემოებაზე, რომ მისი თანხმობა ხელშეკრულების მისთვის სავალდებულოდ აღიარებაზე გამოხატული იყო მისი შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის ამა თუ იმ დებულებების დარღვევით, რომელიც ეხება ხელშეკრულების დადების კომპეტენციას, როგორც მისი თანხმობის ბათილობის საფუძველს, თუკი ეს დარღვევა არ იყო აშკარა და არ ეხებოდა მისი შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის ნორმებს, რომლებიც განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა.“

un.org/doc/Publication/MTD5G/Volume%20II/Chapter%20XXIII/XXIII-1.en.pdf [15.04.2022].

⁹¹ Guatemala, supra სქოლიო 90.

⁹² Finland, supra სქოლიო 90. ფინეთის პოზიციის მიხედვით, გვატემალის დათქმა, სხვა საკითხებთან ერთად, ეჭვქვეშ აყენებს საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის ამოსავალ წერტილს, განსაკუთრებით იმის ფონზე, რომ კონვენციის 27-ე მუხლი არის საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის კარგად დამკვიდრებული წესი. აქედან გამომდინარე, ფინეთი თვლის, რომ გვატემალას დათქმა ეწინააღმდეგება კონვენციის საგანსა და მიზანს და ასეთი დათქმის გაკეთება არ არის ნებადართული.

⁹³ Sweden, supra სქოლიო 90. შვედეთის შეფასებით, საერთაშორისო ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარების დროს სახელმწიფო მზად უნდა იყოს შესაბამისი საკანონმდებლო ცვლილების განსახორციელებლად, რათა შეასრულოს ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებები.

⁹⁴ United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland (13 October 1998), supra სქოლიო 90. გაერთიანებულმა სამეფომ პირდაპირ განაცხადა, რომ კონვენციის 27-ე მუხლში კოდიფიცირებული საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის წესი მოქმედებდა როგორც კონსტიტუციის, ისე სხვა სახის კანონმდებლობის მიმართ. იგივე პოზიცია დააფიქსირა კოსტა-რიკას დათქმის მიმართ.

2. დარღვევა აშკარაა, თუკი იგი ობიექტურად ცხადია ნებისმიერი სახელმწიფოსთვის, რომელიც ამ საკითხში მოქმედებს კეთილსინდისიერად და ჩვეულებრივი პრაქტიკის შესაბამისად.”

46-ე მუხლი ფორმულირებულია ნეგატიურად: სახელმწიფოს არ შეუძლია შიდა სამართლის დარღვევაზე მითითება, თუ დაკმაყოფილებული არ არის მკაცრად განსაზღვრული წინაპირობები. ნეგატიური ფორმულირება ხაზს უსვამს 46-ე მუხლის საგამონაკლისო ხასიათს. ამავედროულად, 46-ე მუხლი განამტკიცებს 27-ე მუხლის პრინციპს, რომ შიდა სამართლის მოთხოვნების დაცვა გავლენას არ ახდენს ხელშეკრულების მბოჭავ ხასიათზე.⁹⁵ სახელმწიფოს მხოლოდ მაშინ შეუძლია 46-ე მუხლის გამოყენება, როდესაც თანხმობა ხელშეკრულების მისთვის სავალდებულოდ აღიარებაზე გამომხატული იყო (ა) შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის, (ბ) იმ დებულების დარღვევით, რომელიც ეხება ხელშეკრულების დადების კომპეტენციას და, ამასთან, (გ) ასეთი დარღვევა უნდა იყოს აშკარა და (დ) უნდა ეხებოდეს შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის განსაკუთრებული მნიშვნელობის წესს.

46-ე მუხლის მიზნებისთვის „შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა“ მოიცავს ძალაში მყოფ ყველა საკანონმდებლო აქტს. საინტერესოა, რომ 46-ე მუხლის თავდაპირველ პროექტში „შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის“ ნაცვლად მითითება კეთდებოდა მხოლოდ „კონსტიტუციაზე“.⁹⁶ თუმცა მოგვიანებით „კონსტიტუცია“ შეიცვალა „შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით“, რათა ამ უკანასკნელში მოაზრებულიყო არა მხოლოდ წერილობითი ფორმით არსებული კონსტიტუციები, არამედ სახელმწიფოს კონსტიტუციური პრაქტიკა და საჯარო სამართლის ყველა წესი. დარღვეული დებულება უნდა ეხებოდეს ხელშეკრულების დადების კომპეტენციას. არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა, თუ რა იგულისხმება „ხელშეკრულების დადების კომპეტენციაში“. ფართო განმარტებით, ეს ცნება გულისხმობს ხელშეკრულების დადების როგორც პროცედურულ, ისე არსებით შემზღვევებს,⁹⁷ ვიწრო განმარტებით კი - მხოლოდ პროცედურულ შემზღვევებს.⁹⁸ პროცედურულ შემზღვევებში შეიძლება იგულისხმებოდეს

⁹⁵ Thilo Rensmann, ‘Article 46’ in Oliver Dörr and Kirsten Schmalenbach (eds), Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary (2nd edn, Springer 2018) 845.

⁹⁶ *ibid.*

⁹⁷ *ibid.* იხ. ასევე: Villiger, *supra* სქოლიო 88, 589.

⁹⁸ მაგალითად, ვენეციის კომისია თვლის, რომ ვენის კონვენციის 46-ე მუხლი გულისხმობს მხოლოდ ხელშეკრულების ძალაში შეყვანის ეროვნულ პროცედურებს. იხ. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), Interim Opinion on the Amendments to the Federal Constitutional Law on the Constitutional Court of the Russian Federation, CDL-AD(2016)005, 11/12 March 2016, 21. პარაგრაფი 78.

ხელშეკრულების დადება სახელმწიფოს არაუფლებამოსილი სუბიექტის მიერ ან შესაბამისი პროცედურის განუხორციელებლობა. არსებითი შეზღუდვა კი შეიძლება გამომდინარეობდეს ადამიანის ძირითადი უფლებებიდან და თავისუფლებებიდან.

ხელშეკრულების დადების კომპეტენციის შესახებ დებულების დარღვევა უნდა იყოს „აშკარა“. კონვენცია თავად განმარტავს დარღვევის „აშკარა“ ხასიათს შემდეგი სახით: „დარღვევა აშკარაა, თუ ეს ობიექტურად ცხადი იქნებოდა ნებისმიერი სახელმწიფოსთვის, რომელიც ამ საკითხში მოქმედებს ჩვეულებრივი პრაქტიკის და კეთილსინდისიერების შესაბამისად“.⁹⁹ დარღვევა „აშკარა“ უნდა იყოს ხელშეკრულების მხარე სხვა სახელმწიფოსთვის. შიდა სამართლის წესი უნდა იყოს „განსაკუთრებული მნიშვნელობის“. ამ ელემენტის შემოტანის მიზანი იყო კანონქვემდებარე და ადმინისტრაციული აქტების გამორიცხვა და შიდა სამართლის წესის მნიშვნელობის ძირითადი კონსტიტუციური წესებით შემოფარგვლა.¹⁰⁰ ამ უკანასკნელში არ იგულისხმება ფორმალური გაგებით კონსტიტუციაში ჩაწერილი ნორმა, არამედ მოიცავს კონსტიტუციური სამართლის არსებით წესებს, რომლებიც მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს პოლიტიკურ-ინსტიტუციური ფუნქციონირებისთვის და სახელმწიფოს და ადამიანებს შორის ურთიერთობისთვის.

46-ე მუხლის წინაპირობების მაღალი სტანდარტის პრაქტიკაში დაკმაყოფილება, ხშირ შემთხვევაში, რთულია, რასაც ადასტურებს საერთაშორისო სამართალწარმოებაში 46-ე მუხლზე დაფუძნებული არგუმენტების წარუმატებლობა. მაგალითად, საქმეში კამერუნი ნიგერიის წინააღმდეგ, *ICJ*-ის წინაშე ნიგერია ამტკიცებდა, რომ ნიგერიასა და კამერუნს შორის შეთანხმების დადებისას, რომელსაც ნიგერიის მხრიდან ხელი მოაწერა სახელმწიფოს მეთაურმა, არ იყო ნამდვილი, რადგან არ მომხდარა შეთანხმების შემდგომი რატიფიცირება ნიგერიაში. სასამართლომ, ვენის კონვენციის 46-ე მუხლზე მითითებით განმარტა, რომ სახელმწიფოს შიდა წესები საერთაშორისო ხელშეკრულებების დადების შესახებ არის „განსაკუთრებული მნიშვნელობის კონსტიტუციური წესები“.¹⁰¹ მიუხედავად ამისა, სახელმწიფოს მეთაურის შემთხვევაში, შიდა კანონმდებლობით, მის მიმართ დადგენილი შეზღუდვები არ არის აშკარა 46-ე მუხლის მე-2 პუნქტის გაგებით, თუ ასეთი შეზღუდვები არ არის გამოქვეყნებული. ამის მიზეზია ის, რომ სახელმწიფოს მეთაური *ex officio* წარმოადგენს სახელმწიფოს. ნიგერიის ალტერნატიულ არგუმენტზე, რომ

⁹⁹ მუხლი 46, პუნქტი 2, ვენის კონვენცია.

¹⁰⁰ Rensmann, *supra* სქოლიო 95, 851.

¹⁰¹ Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea intervening), Judgment, ICJ Reports 2002. პარაგრაფი 265.

კამერუნმა იცოდა ან უნდა სცოდნოდა ნიგერიის სახელმწიფო მეთაურის მიერ მბოჭავი შეთანხმების დადების შეუძლებლობა, სასამართლომ დაადგინა, რომ „სახელმწიფოებს არ აქვთ ზოგადი ვალდებულება, რომ ინფორმირებულნი იყვნენ მეორე სახელმწიფოში არსებული იმ საკანონმდებლო ან კონსტიტუციური განვითარებების შესახებ, რომელიც მნიშვნელოვანია ან შეიძლება მნიშვნელოვანი გახდეს ამ სახელმწიფოების საერთაშორისო ურთიერთობებისთვის“.¹⁰² შესაბამისად, ნიგერიის თანხმობა ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარების შესახებ, იყო ნამდვილი საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, მიუხედავად იმისა, რომ მხოლოდ სახელმწიფო მეთაურს, შემდგომი კონსტიტუციური პროცედურების გარეშე, ასეთი შეთანხმების დადება არ შეეძლო.

სასამართლომ ეს მიდგომა განამტკიცა შემდგომ განხილულ საქმეშიც. საქმეში სომალის კენიის წინააღმდეგ,¹⁰³ სომალის ამტკიცებდა, რომ სომალის შიდა სამართალი მოითხოვდა კენიასთან გაფორმებული ურთიერთგაგების მემორანდუმის რატიფიკაციას. კამერუნი ნიგერიის წინააღმდეგ გადაწყვეტილებაზე დაყრდნობით, სასამართლომ დაადგინა, რომ კენიისთვის ცხადი ვერ იქნებოდა სომალის შიდა სამართლის მოთხოვნები, რადგან სომალელ მინისტრს ჰქონდა სრული უფლებამოსილება, სომალის სახელით დაედო მბოჭავი საერთაშორისო ხელშეკრულება. ამას ემატებოდა ის ფაქტი, რომ რატიფიკაციის ვალდებულებაზე საუბარი არ იყო არც მინისტრის უფლებამოსილების დოკუმენტში და არც თავად ურთიერთგაგების მემორანდუმის ტექსტში. გარდა ამისა, მას შემდეგ, რაც სომალის პარლამენტმა უარყო ურთიერთგაგების მემორანდუმი, სომალის პრემიერ-მინისტრმა სადავოდ არ გახადა ხელშეკრულების შესახებ გაეროს გენერალური მდივნისთვის გაგზავნილი წერილი. ასევე, თავად სომალს არასდროს შეუტყობინებია კენიისთვის მინისტრის მიერ გამოხატული თანხმობის უკმარისობაზე. აქედან გამომდინარე, სასამართლომ დაადგინა, რომ ურთიერთგაგების მემორანდუმი, რომლის რატიფიკაციაც საჭირო იყო შიდა სამართლის მიხედვით, მაინც ნამდვილი და მბოჭავი იყო სომალისთვის საერთაშორისო სამართლის მიხედვით.¹⁰⁴ სასამართლომ ასევე დაადგინა, რომ საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის მიხედვით, სახელმწიფომ, რომლისთვის ცხადი გახდა შიდა სამართლის მოთხოვნებთან ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარების ფორმის შეუსაბამობა, მაგრამ მაინც არ გამოხატა პროტესტი, ივარაუდება, რომ დუმილით აღიარა თანხმობის ნამდვილობა.¹⁰⁵

¹⁰² Ibid, პარაგრაფი 266.

¹⁰³ Maritime Delimitation in the Indian Ocean (Somalia v. Kenya), Preliminary Objections, Judgment, ICJ Reports 2017. პარაგრაფები 47-49.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Ibid, პარაგრაფი 49.

ვენის კონვენციის 46-ე მუხლმა, გარკვეულწილად, შეამსუბუქა ის დაძაბულობა, რომელიც არსებობს სახელმწიფოს სუვერენიტეტსა და საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესრულებას შორის. 46-ე მუხლი აძლიერებს 27-ე მუხლს და დამატებით გარანტიას ქმნის ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულებების შესრულების კუთხით. ამასთან, ითვალისწინებს სახელმწიფოთა ინტერესს და სახელმწიფოს აძლევს საშუალებას, გამონაკლის შემთხვევაში მოითხოვოს ხელშეკრულების ბათილობა ხელშეკრულებათა დადების უფლებამოსილების შესახებ ეროვნული კანონმდებლობის დარღვევის საფუძველით.

V. საერთაშორისო ხელშეკრულების საკონსტიტუციო კონტროლი

პრაქტიკაში გამოყოფენ საერთაშორისო ხელშეკრულების საკონსტიტუციო კონტროლის სამ მოდელს: 1) მოდელი, რომელშიც შესაძლებელია როგორც *ex ante*, ისე - *ex post* კონტროლი; 2) მოდელი, რომელშიც დაშვებულია მხოლოდ *ex ante* ან მხოლოდ *ex post* კონტროლი; 3) მოდელი, რომელშიც აკრძალულია საერთაშორისო ხელშეკრულების ნებისმიერი სახის საკონსტიტუციო კონტროლი.¹⁰⁶ როგორც უკვე აღინიშნა, საქართველოში მოქმედებს პირველი მოდელი, რადგან საერთაშორისო ხელშეკრულება შეიძლება დაექვემდებაროს ორივე სახის საკონსტიტუციო კონტროლს.

საქართველოს კონსტიტუციის მიღების შემდეგ საერთაშორისო ხელშეკრულების კონსტიტუციასთან შესაძლო წინააღმდეგობის საკითხი მალევე იქცა აკადემიური ინტერესის საგნად.¹⁰⁷ ასევე, უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ საერთაშორისო ხელშეკრულების საკონსტიტუციო კონტროლის საკითხს.¹⁰⁸ ერთი მხრივ, ეს ტენდენცია მისასაღმებელია, რადგან შედარებითი კონსტიტუციური და საერთაშორისო სამართლის უცხოენოვან ლიტერატურაში საერთაშორისო ხელშეკრულების საკონ-

¹⁰⁶ Mendez, supra სქოლიო 6, 96.

¹⁰⁷ კონსტანტინე კორკელია, საერთაშორისო ხელშეკრულება საერთაშორისო და შიდა-სახელმწიფოებრივ სამართალში (თსუ გამომცემლობა 1998) 225-240.

¹⁰⁸ მაგალითად, იხ. ბესიკ ლოლაძე, ზურაბ მაჭარაძე, ანა ფირცხალაშვილი, საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება (2021) 87-88, 227-242; პაატა ჯავახიშვილი, „საერთაშორისო ხელშეკრულებათა საკონსტიტუციო კონტროლი საქართველოში“ წიგნში მარიამ ჯიქია, პაატა ჯავახიშვილი, ქეთევან გუგუჩია (რედ.), თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის აქტუალური საკითხები (სამეცნიერო ნაშრომთა კრებული) (გამომცემლობა „უნივერსალი“ 2020) 71-101; ჯონი ხეცურიანი, „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების საკონსტიტუციო კონტროლი“ (2012) 4(35) მართლმსაჯულება და კანონი, 16-35.

სტიტუციო კონტროლი რჩება ერთ-ერთ შეუსწავლელ საკითხად.¹⁰⁹ მეორე მხრივ, თვალშისაცემია, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულების საკონსტიტუციო კონტროლის განხილვისას უმნიშვნელო ყურადღება ეთმობა საერთაშორისო სამართლებრივ პერსპექტივას მაშინ, როდესაც საერთაშორისო ხელშეკრულება, უპირველესად, არის საერთაშორისო სამართლის მოწესრიგების საგანი,¹¹⁰ ხოლო კონსტიტუცია განსაზღვრავს მის სტატუსს შიდა კანონმდებლობაში.

1. კონფლიქტი საერთაშორისო ხელშეკრულებას და კონსტიტუციას შორის

იმისათვის, რომ დადგეს საერთაშორისო ხელშეკრულების კონსტიტუციურობის განხილვის საჭიროება, უნდა არსებობდეს წინააღმდეგობა ხელშეკრულებას და კონსტიტუციას შორის ანუ ერთსა და იმავე საკითხს ხელშეკრულება და კონსტიტუცია უნდა აწესრიგებდეს განსხვავებულად. ფორმულირებების დონეზე არსებული *prima facie* შეუთავსებლობა არ არის საკმარისი, რომ ხელშეკრულება ჩაითვალოს არაკონსტიტუციურად, რადგან საერთაშორისო ხელშეკრულების და კონსტიტუციის განმარტება, ხშირ შემთხვევაში, აჩვენებს, რომ ასეთი წინააღმდეგობა არ არსებობს. ამ კუთხით მნიშვნელოვან როლს თამაშობს თავსებადი განმარტების პრინციპი. თავსებადი განმარტება გულისხმობს შიდა სამართლის ისეთ განმარტებას, რომ საფრთხე არ შეექმნას საერთაშორისო ვალდებულების შესრულებას.¹¹¹ ეს პრინციპი სარგებლობს თითქმის უნივერსალური მხარდაჭერით ეროვნული სასამართლოებისგან, რადგან გამოიყენება როგორც კონტინენტური და საერთო სამართლის სისტემის მქონე, ასევე - მონისტური და დუალისტური მიდგომის ქვეყნებში.¹¹² ამის გამო, ხშირად აღნიშნავენ, რომ თავსებადი განმარტების პრინციპი შეიძლება იყოს საერთაშორისო სამართლის ზოგადი წესიც კი.¹¹³

პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს, რომ პრაქტიკაში ნაკლებად მოსალოდნელია ნორმატიული კონფლიქტი სახელმწიფოს მიერ სა-

¹⁰⁹ Mendez, supra სქოლიო 6, 84–85.

¹¹⁰ „საერთაშორისო სამართლით მოწესრიგება“ არის საერთაშორისო ხელშეკრულების დეფინიციის ერთ-ერთი არსებითი ელემენტი. იხ. ქვეპუნქტი 2(1)(ა), ვენის კონვენცია. იდენტურად განმარტავს საერთაშორისო ხელშეკრულებას „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლის „ა“ პუნქტიც.

¹¹¹ Cassese, supra სქოლიო 41, 398.

¹¹² André Nollkaemper, ‘The Effects of Treaties in Domestic Law’ in Christian J Tams, Antonios Tzanakopoulos, Andreas Zimmermann (eds), Research Handbook on the Law of Treaties (Elgar Publishing 2014) 146–147.

¹¹³ Björqvinnsson, supra სქოლიო 10, 104.

ვალდებულოდ აღიარებული საერთაშორისო ხელშეკრულების და კონსტიტუციის ნორმებს შორის,¹¹⁴ თუმცა ასეთი შესაძლებლობა მაინც არსებობს, განსაკუთრებით, ადამიანის უფლებათა სამართლის სფეროში.¹¹⁵ კონფლიქტის წარმოშობის დაბალი ალბათობა განპირობებულია რამდენიმე გარემოებით: ჯერ ერთი, სასამართლოები, როგორც წესი, საერთაშორისო ხელშეკრულებებს განმარტავენ იმგვარად, რომ არ დაირღვეს ქვეყნის საერთაშორისო ვალდებულებები ანუ იცავენ თავსებადი განმარტების პრინციპს. გარდა ამისა, სახელმწიფოებს აქვთ კოლიზიის თავიდან აცილების პროფილაქტიკური მექანიზმები (საქართველოს შემთხვევაში ასეთ წესად შეიძლება ჩაითვალოს ხელშეკრულების *ex ante* კონტროლი). და ბოლოს, გასათვალისწინებელია, რომ კონსტიტუციის დებულებათა უმრავლესობა არ შეეხება საერთაშორისო ხელშეკრულების რეგულირების საგანს ან ფორმულირებულია იმდენად ფართოდ, რომ ტოვებს თავსებადი განმარტების გამოყენების საშუალებას. თუმცა არსებობს ნორმატიული კონფლიქტები, რომლის გადაჭრაც მხოლოდ განმარტების მეთოდებით შეუძლებელია.

2. საერთაშორისო ხელშეკრულების არაკონსტიტუციურობის შედეგები

საერთაშორისო ხელშეკრულების ან მისი ნორმის არაკონსტიტუციურობაზე საუბრისას ერთმანეთისგან უნდა განვასხვავოთ ორი შემთხვევა: პირველი, როდესაც საერთაშორისო ხელშეკრულება ჯერ არ არის სავალდებულოდ აღიარებული. ასეთ დროს, თუ ხელშეკრულება წინააღმდეგობაში მოვა კონსტიტუციასთან, შესაბამისმა მხარემ უნდა ეცადოს, რომ დაითანხმოს მეორე მხარე ხელშეკრულების ტექსტში შესაბამისი ცვლილების შეტანაზე და ამის შემდგომ აღიაროს ხელშეკრულება სავალდებულოდ. ამ გზით წასვლა შედარებით რთულია მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულებების შემთხვევაშიც, რადროსაც ხელშეკრულების მხარეთა რაოდენობა შეიძლება რამდენიმე ათეულიც კი იყოს. ამ შემთხვევაში, შეიძლება ბევრად ეფექტიანი გზა იყოს ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარება შესაბამისი დათქმის (თუ ეს აკრძალული არ არის) ან განმარტებითი დეკლარაციის გაკეთების გზით. ერთ-ერთ გამოსავლად ასევე რჩება კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანა. მეორე შემთხვევა გულისხმობს ისეთ სიტუაციას, როდესაც სახელმწიფომ სავალდებულოდ აღიარა საერთაშორისო ხელშეკრულება და კონკრეტული სახელმწიფოსთვის მისი ძალაში შესვლის შემდეგ

¹¹⁴ კორკელია (1998), supra სქოლიო 107, 208-209.

¹¹⁵ კორკელია, ქურდაძე, supra სქოლიო 28, 38-39.

დადგინდა, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულება არაკონსტიტუციურია. ასეთ შემთხვევაში სიტუაცია უფრო რთულდება, რადგან ხელშეკრულების სხვა მხარე(ებ)ს აქვთ ლეგიტიმური მოლოდინი, რომ ხელშეკრულების ყველა მხარე ჯეროვნად შეასრულებს ხელშეკრულებით ნაკისრ საერთაშორისო ვალდებულებებს.

თუ საერთაშორისო ხელშეკრულების არაკონსტიტუციურად ცნობა იწვევს ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარებისგან თავშეკავებას ან უკვე რატიფიცირებული ხელშეკრულების დენონსირებას, საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართალი არ ითვალისწინებს ამ გარემოებას და არაკონსტიტუციური საერთაშორისო ხელშეკრულება კვლავ სამართლებრივად ვარგისია საერთაშორისო სამართლის მიხედვით. ეს ვითარება განპირობებულია იმ გარემოებით, რომ საერთაშორისო სამართლისთვის ეროვნული სასამართლოს გადაწყვეტილება ან ეროვნული კანონმდებლობა არის მხოლოდ „ფაქტი“,¹¹⁶ რომელსაც მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში ითვალისწინებს საერთაშორისო სამართალი.¹¹⁷ შესაბამისად, საერთაშორისო სამართალი (რომლის ნაწილსაც წარმოადგენს საერთაშორისო ხელშეკრულება) კონსტიტუციის მიმართ ინდიფერენტულია, მიუხედავად იმისა, რომ მას მინიჭებული აქვს სახელმწიფოს უზენაესი საკანონმდებლო აქტის სტატუსი.

3. საერთაშორისო ხელშეკრულების EX POST საკონსტიტუციო კონტროლი საქართველოში

საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულების კონსტიტუციურობის საკითხს განიხილავს და წყვეტს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო.¹¹⁸ საკონსტიტუციო სასამართლო აღიარებს საქართველოს ხელისუფლების მიერ საერთაშორისო ურთიერთობების წარმართვის ექსკლუზიურ კომპეტენციას, თუმცა ზღუდავს მას კონსტიტუციით, მათ შორის, ადამიანის უფლებებით.¹¹⁹ საქართველოში საერთაშორისო

¹¹⁶ Case concerning Certain German Interests in Polish Upper Silesia, PCIJ Ser. A No. 7, 1931, 19.

¹¹⁷ საერთაშორისო სამართალში ასეთი შემთხვევების თვალსაჩინო მაგალითებად განიხილება მოქალაქეობის დადგენა დიპლომატიური დაცვის მიზნებისთვის და იურიდიული პირის აქციონერთა უფლებების განსაზღვრა. იხ. Daniel Peat, Comparative Reasoning in International Courts and Tribunals (Cambridge University Press 2019) 51.

¹¹⁸ მუხლი 19(1)(ვ), საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულების საკონსტიტუციო კონტროლის შესახებ ვრცლად იხ. ლოლაძე და სხვები, supra სქოლიო 108, 87–88, 227–242.

¹¹⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №1/1/468 „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, 2012 წლის 11 აპრილი. პარაგრაფი 65 <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1640006?publication=0>> [05.05.2022]: „საერთაშორისო ურთიერთობების წარმართვა ხელისუფლების განსაკუთრებულ პრივილეგიას წარმოადგენს.

ხელშეკრულების კონსტიტუციურობის შემოწმებას შესაძლებელს ხდის ის ფაქტი, რომ საქართველოს მიერ სავალდებულოდ აღიარებული საერთაშორისო ხელშეკრულება არის საქართველოს კანონმდებლობის განუყოფელი ნაწილი,¹²⁰ ნორმატიული აქტების იერარქიაში კი საერთაშორისო ხელშეკრულებას მინიჭებული აქვს კონსტიტუციაზე დაბალი რანგი და, როგორც ყველა სხვა სამართლებრივი აქტი, უნდა შეესაბამებოდეს მას.¹²¹ ხელშეკრულების ასეთი სუბორდინაცია მიზნად ისახავს კონსტიტუციის უზენაესობის უზრუნველყოფას. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს კონსტიტუცია არაფერს ამბობს თავად კონსტიტუციის და საერთაშორისო სამართლის ურთიერთმიმართებაზე.

როგორც ნაშრომის შესავალში აღინიშნა, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა იცნობს საქმეს, როდესაც სასამართლომ იმსჯელა საქართველოსთვის ძალაში შესული საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმის კონსტიტუციურობის საკითხზე.¹²² საქმე ეხებოდა შრომითი ურთიერთობიდან წარმოშობილ სასამართლო დავას საქართველოს მოქალაქესა და წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტს (წჯსკ) შორის. წჯსკ როგორც მოპასუხე, არ ცხადდებოდა საერთო სასამართლოში, რადგან ეყრდნობოდა საქართველოსა და წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტს (წჯსკ) შორის დადებული შეთანხმების იმ მუხლს, რომელიც ითვალისწინებდა წჯსკ-ის იმუნიტეტს სამართალწარმოების ნებისმიერი ფორმის მიმართ. შესაბამისად, საკონსტიტუციო სასამართლოს უნდა ემსჯელა, ეწინააღმდეგებოდა თუ არა საერთაშორისო ხელშეკრულების

თუმცა საერთაშორისო ასპარეზზე მოქმედებისას, შეთანხმებების დადებისას ან საერთაშორისო ვალდებულებების შესრულებისას ხელისუფლება კონსტიტუციით, მათ შორის, მისი მეორე თავით აღიარებული უფლებებითა და თავისუფლებებით არის შეზღუდული. საერთაშორისო ხელშეკრულებით ნაკისრი ნებისმიერი ვალდებულება, რომელიც საქართველოს ტერიტორიაზე კონსტიტუციით აღიარებულ უფლებებს შეზღუდავს, კონსტიტუციით დადგენილ მოთხოვნებს უნდა პასუხობდეს“.

¹²⁰ მუხლი 6, საქართველოს კანონი „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/33442?publication=16>> [03.05.2022].

¹²¹ მუხლი 7, პუნქტი 3, საქართველოს ორგანული კანონი „ნორმატიული აქტების შესახებ“ <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/90052?publication=34>> [03.05.2022].

¹²² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე №8/177/2 „ქ. თბილისის დიდუბე-ჩუღურეთის რაიონული სასამართლოს კონსტიტუციური წარდგინება“, 2002 წლის 21 მაისი <<https://www.constcourt.ge/ka/judicial-acts?legal=235>> [05.05.2022]; იხ. ასევე: საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განჩინება საქმეზე №2/14/156 „საქართველოს მოქალაქე ირინა სარიშვილი-ჭანტურიას კონსტიტუციური სარჩელი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, 2002 წლის 4 ოქტომბერი <<https://www.constcourt.ge/constc/public/ka/judicial-acts?legal=181>> [05.05.2022], რომელშიც საქართველოსთვის ძალაში შესული საერთაშორისო ხელშეკრულების კონსტიტუციურობის საკითხი წამოიჭრა არაპირდაპირ, რადგან მოსარჩელე სადავოდ ხდიდა არა უშუალოდ საერთაშორისო ხელშეკრულების, არამედ - საქართველოს პარლამენტის იმ დადგენილების კონსტიტუციურობას, რომლითაც მოხდა საერთაშორისო ხელშეკრულების რატიფიცირება.

ნორმა საქართველოს კონსტიტუციით განმტკიცებულ უფლებას, რომლის მიხედვით, ყოველ ადამიანს შეუძლია, მიმართოს სასამართლოს თავის უფლებათა და თავისუფლებათა დასაცავად. საკონსტიტუციო სასამართლომ დაადგინა, რომ ასეთი წინააღმდეგობა არ არსებობდა, რადგან წჯსკ-ის იმუნიტეტი იყო ფუნქციური ბუნების და არ ვრცელდებოდა მის თანამშრომლებთან წარმოშობილ შრომით დავებზე. შესაბამისად, თავსებადი განმარტების გზით, სასამართლომ მოახერხა და თავიდან აირიდა ძალაში მყოფი საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმის ბათილად გამოცხადება.

რა მოხდებოდა იმ შემთხვევაში, თუ საკონსტიტუციო სასამართლო დაადგენდა, რომ უკვე ძალაში შესული შეთანხმების ნორმა იყო არაკონსტიტუციური? ზოგადად, ასეთი კონფლიქტი მგრძნობიარეა, რადგან სახელმწიფოს უზენაესი საკანონმდებლო აქტი უპირისპირდება საერთაშორისო დონეზე შემუშავებულ სამართლებრივ ნორმას.¹²³ დასმულ კითხვაზე პასუხის გაცემა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელ სამართლებრივ სისტემაზე ვსაუბრობთ. რადგან რატიფიცირებული საერთაშორისო ხელშეკრულების ნორმა ერთდროულად მოქმედებს ორ ნორმატიულ სივრცეში - სახელმწიფოს შიდა სამართალში და საერთაშორისო სამართალში - დგება განსხვავებული შედეგები: ეროვნულ დონეზე ასეთი ნორმა წყვეტს მოქმედებას, საერთაშორისო დონეზე კი არაკონსტიტუციურად ცნობილი ნორმა აგრძელებს მოქმედებას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, რისკის ქვეშ დადგებოდა საერთაშორისო სამართლის ეფექტიანობა. სახელმწიფო მარტივად შეძლებდა, მიეთითებინა შიდა სამართალზე, მათ შორის, კონსტიტუციაზე და აღარ შეასრულებდა საერთაშორისო ხელშეკრულებით ნაკისრ ვალდებულებას.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკაში ჯერ-ჯერობით არ ყოფილა საერთაშორისო ხელშეკრულების ან მისი ნორმის არაკონსტიტუციურად ცნობის შემთხვევა. თუ საკონსტიტუციო სასამართლომ დაადგინა, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულება ან მისი ნორმა ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, დგება განსხვავებული შედეგი იმის მიხედვით, თუ რომელი სახის საკონსტიტუციო კონტროლს (*ex ante* თუ *ex post*) ახორციელებს სასამართლო. თუ საუბარია *ex ante* კონტროლზე ანუ როდესაც ხელშეკრულება ძალაში არ შესულა, მაშინ ასეთი ხელშეკრულების ან მისი ნაწილის არაკონსტიტუციურად ცნობა იწვევს ხელშეკრულების რატიფიცირების დაუშვებლობას.¹²⁴ ხოლო

¹²³ European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), Report on the Implementation of International Human Rights Treaties in Domestic Law and the Role of Courts, CDL-AD(2014)036, 8 December 2014, 35.

¹²⁴ მუხლი 23, პუნქტი 5, საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს საკონსტიტუციო

თუ საკონსტიტუციო არაკონსტიტუციურად ცნობს საქართველოსთვის ძალაში შესულ საერთაშორისო ხელშეკრულებას ან მის ნაწილს (*ex post* კონტროლი), მაშინ ასეთი ხელშეკრულება ან მისი ნაწილი ცნობილი იქნება ბათილად.¹²⁵

თუ საერთაშორისო ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარებამდე დადგინდა მისი შეუსაბამობა კონსტიტუციასთან, საქართველოსათვის სავალდებულოდ აღიარება დასაშვებია მხოლოდ მას შემდეგ, რაც, დადგენილი წესით, კონსტიტუციაში შევა შესაბამისი ცვლილებები.¹²⁶ სახელმწიფოთა პრაქტიკაში არსებობს შემთხვევები, როდესაც საერთაშორისო ხელშეკრულების სავალდებულოდ აღიარებამდე, სახელმწიფომ შეიტანა ცვლილებები კონსტიტუციაში.¹²⁷ შეიძლება ითქვას, რომ ასეთ შემთხვევაში, გარკვეულწილად, კვალიფიციური ხდება კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპი, რადგან საგარეო პოლიტიკური მიზანშეწონილობიდან გამომდინარე, სახელმწიფო უარს ამბობს კონსტიტუციის უზენაესობის ხისტ გაგებაზე და მასში ცვლილება შეაქვს კონკრეტული საერთაშორისო ხელშეკრულების რატიფიცირების მომეტებული ინტერესის გამო.

მეორე მხრივ, საქართველოს კანონმდებლობა *expressis verbis* არ ითვალისწინებს კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანის შესაძლებლობას *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის დროს უკვე ძალაში მყოფი ხელშეკრულების არაკონსტიტუციურად ცნობის შემთხვევაში.¹²⁸ ასეთი შესაძლებლობის არარსებობა შეიძლება აიხსნას იმით, რომ ძალაში შესული საერთაშორისო ხელშეკრულების ან მისი ნაწილის არაკონსტიტუციურობა, შედეგად იწვევს ხელშეკრულების ან მისი ნაწილის ბათილობას. ბათილობის სამართლებრივი მნიშვნელობა მდგომარეობს იმაში, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულება ან მისი ნაწილი საქართველოსთვის ძალადაკარგულია არა არაკონსტიტუციურად ცნობის,

სასამართლოს შესახებ“ <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/32944%23?publication=31>> [03.05.2022].

¹²⁵ *ibid.*

¹²⁶ მუხლი 21, პუნქტი 3, საქართველოს კანონი „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/33442?publication=16>> [03.05.2022].

¹²⁷ *ib. supra*, სქოლიო 2 რომის სტატუტის რატიფიცირების მიზნით კონსტიტუციებში შეტანილი ცვლილებების შესახებ *ib. supra* მგალითად სლოვენის საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება *Constitutionality of the Agreement Establishing an Association between Slovenia and the European Communities*, *Constitutional Review, Official Gazette RS No 40/97, ILDC 532 (SI 1997)*, 5th June 1997, Slovenia; Constitutional Court, რომლის საფუძველზეც სლოვენია კონსტიტუციაში შეიტანა პირველ ცვლილება, რათა ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოების ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს შეეძლებოდათ უძრავი ქონების შეძენა სლოვენიაში.

¹²⁸ მუხლი 21, საქართველოს კანონი „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“. მოცემული მუხლი ეხება მხოლოდ ისეთ საერთაშორისო ხელშეკრულებას, რომელიც სავალდებულოდ ვერ არ არის აღიარებული.

არამედ - მისი სავალდებულოდ აღიარების მომენტიდან. შესაბამისად, სამართლებრივად არალოგიკური იქნებოდა ძალადაკარგული საერთაშორისო ხელშეკრულების ან მისი ნაწილის გამო კონსტიტუციის ცვლილების შესაძლებლობის გათვალისწინება.

თუ საკონსტიტუციო კონტროლის ორგანო უკვე ძალაში მყოფ საერთაშორისო ხელშეკრულებას არაკონსტიტუციურობის საფუძვლით გამოაცხადებს ბათილად, ეს სახელმწიფოსთვის, როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტისთვის, შექმნის სირთულეს ხელშეკრულების მხარეებთან ურთიერთობაში და შეიძლება გამოიწვიოს პასუხისმგებლობა საერთაშორისო სამართლის მიხედვით. აქედან გამომდინარე, საერთაშორისო ხელშეკრულების ან მისი ნორმის არაკონსტიტუციურად ცნობა არ არის ოპტიმალური მიდგომა. ამის ნაცვლად, სასამართლო უნდა ეცადოს სახელმწიფოს შიდა სამართლებრივი წესრიგის (მათ შორის, კონსტიტუციის) ჰარმონიზაციას საერთაშორისო ვალდებულებებთან,¹²⁹ მათ შორის თავსებადი განმარტების პრინციპის გამოყენებით.

4. საერთაშორისო ხელშეკრულების EX POST საკონსტიტუციო კონტროლის ჰარმონიზაცია საერთაშორისო სამართალთან

რამდენად მიზანშეწონილია საერთაშორისო ხელშეკრულების *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის შესაძლებლობა, რომელმაც შეიძლება საფრთხე შეუქმნას საერთაშორისო სამართლის ეფექტიანობას და სახელმწიფოსთვის წარმოშვას საერთაშორისო პასუხისმგებლობა? ხელშეკრულების *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის მიზანშეუწონლობის მტკიცება შესაძლებელია როგორც კონსტიტუციური სამართლის, ისე საერთაშორისო სამართლის პერსპექტივიდან.¹³⁰ კონსტიტუციურ-სამართლებრივი არგუმენტი ხაზს უსვამს, რომ სახელმწიფო შეიძლება იმდენად შეიზღუდოს კონსტიტუციით, რომ წაერთვას საგარეო ურთიერთობების ეფექტიანად წარმართვის უნარი. თუმცა ძირითადი წინააღმდეგობა მაინც მდგომარეობს საერთაშორისო სამართალთან შესაბამისობის კუთხით. საერთაშორისო სამართლის პერსპექტივიდან *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის საწინააღმდეგო არგუმენტი ეფუძნება მოსაზრებას, რომ ძალაში შესული ხელშეკრულების *ex post* კონტროლი აღიქმება ღია თავდასხმად საერთაშორისო სამართლის პრიმატზე, რადგან წარმოშობს საერთაშორისო სამართალთან შეუსაბამო შედეგებს.

¹²⁹ European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), Opinion on the Draft Law on the Constitutional Court and Corresponding Amendments of the Constitution of the Republic of Moldova, CDL-AD(2002)016, 5-6 July 2002. პარაგრაფი 9.

¹³⁰ Mendez, supra სქოლიო 6, 96 et seq.

ამის გამო სახელმწიფომ შეიძლება საერთოდ უარი თქვას მსგავს შესაძლებლობაზე.¹³¹

მოცემული წინააღმდეგობების დაძლევის ერთ-ერთ გზად მარტო მენდები განიხილავს¹³² მარკ ტაშნეტის მიერ განვითარებულ კონცეფციას სასამართლო კონტროლის „ძლიერი“ და „სუსტი“ ფორმების შესახებ.¹³³ საერთაშორისო ხელშეკრულების *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის კონტექსტში სასამართლო კონტროლის „ძლიერი“ და „სუსტი“ ფორმების შემოტანა ნიშნავს შემდეგს: საკონსტიტუციო კონტროლის „ძლიერი“ ფორმის დროს სასამართლოს მიერ არაკონსტიტუციურად ცნობილი ხელშეკრულების ან მისი ნორმის ძალადაკარგულად გამოცხადება იმთავითვე სავალდებულოა ხელისუფლების სხვა შტოებისთვის, ხოლო „სუსტი“ კონტროლის დროს სასამართლო იღებს მხოლოდ დეკლარაციულ გადაწყვეტილებას ხელშეკრულების კონსტიტუციასთან შეუსაბამობის შესახებ და ხარვეზის აღმოფხვრის ვალდებულებას მთლიანად ამისამართებს აღმასრულებელი ან საკანონმდებლო ხელისუფლებისკენ. ქართულ სამართლებრივ ლიტერატურაში განვითარებულია მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც, არაკონსტიტუციურად ცნობილი ხელშეკრულების დენონსირების ვალდებულება საკონსტიტუციო სასამართლომ უნდა დააკისროს იმ უწყებას, რომელმაც სავალდებულოდ აღიარა ხელშეკრულება.¹³⁴ თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ დენონსირების ვალდებულება შეიძლება არ იყოს ოპტიმალური გამოსავალი, რადგან სახელმწიფოს შეიძლება შეუქმნას სირთულეები საერთაშორისო სამართლის მიხედვით. უმჯობესია, რომ ხელშეკრულების სავალდებულოდ ამღიარებელ უწყებას დარჩეს გარკვეული დისკრეცია, თავად განსაზღვროს რეაგირების ფორმა. სწორედ ამის საშუალებას იძლევა სასამართლო კონტროლის „ძლიერი“ და „სუსტი“ ფორმები.

თუ *ex ante* კონტროლი არ აღმოჩნდა საკმარისი და სახელმწიფოს უწევს უკვე ძალაში შესული ხელშეკრულებიდან გასვლა არაკონსტიტუციურობის გამო, სახელმწიფოს შეუძლია *ex post* კონტროლის განხორციელება „სუსტი“ ანუ არასავალდებულო დეკლარაციული გადაწყვეტილების ფორმით, რომლის დროსაც აღმასრულებელმა ან საკანონმდებლო ხელისუფლებამ თავად უნდა გადაწყვიტოს, ჰქონდეს თუ არა რეაგირება

¹³¹ ამ მიზნით, *ex post* კონტროლზე უარი თქვა ლუქსემბურგმა და კოლუმბიამ. იხ. Mendez, supra სქოლიო 6, 99.

¹³² Mendez, supra სქოლიო 6, 99-105.

¹³³ Mark Tushnet, *Weak Courts, Strong Rights: Judicial Review and Social Welfare Rights in Comparative Constitutional Law* (Princeton University Press 2008).

¹³⁴ ჯონი ხეცურიანი, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლებამოსილება (გამომცემლობა „ფავორიტი სტილი“ 2016) 187-188.

სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე.¹³⁵ სახელმწიფოს ასევე შეუძლია, აირჩიოს ხელშეკრულების *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის „ძლიერი“ ფორმის მოდიფიცირებული ვარიანტი იმ გაგებით, რომ ხელშეკრულების ან მისი ნორმის ბათილად გამოცხადების ნაცვლად, პირდაპირ დაავალდებულოს აღმასრულებელი ან საკანონმდებლო ხელისუფლება, რომ ხელშეკრულების ნორმა მოიყვანოს კონსტიტუციასთან შესაბამისობაში - იქნება ეს ხელშეკრულებაში ან კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანა, დათქმის გაკეთება თუ ხელშეკრულების მოქმედების შეწყვეტის პროცედურის დაწყება. ასეთ დროს, ნორმა, მიუხედავად მისი არაკონსტიტუციურობისა, კვლავ ვარგისია ეროვნულ დონეზე იმ პირობით, რომ სახელმწიფო, სასამართლოს დავალებით, კონკრეტულ დროში გადადგამს შესაბამის ნაბიჯებს ხარვეზის აღმოფხვრის მიზნით.¹³⁶ შედეგად, ხელშეკრულების *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის შედეგად არ შეიღახება კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპი და სახელმწიფო ასევე მოახერხებს საერთაშორისო სამართლის პრიმატის დაცვას.

სასურველი იქნებოდა, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მიენიჭოს ზემოთ აღწერილი „სუსტი“ ან „ძლიერი“ ფორმის მგავსი უფლებამოსილება ხელშეკრულების *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელებისას. უნდა აღინიშნოს, რომ საკონსტიტუციო სასამართლო ახორციელებს მკაცრად „ძლიერ“ საკონსტიტუციო კონტროლს, რადგან ხელშეკრულების *ex post* საკონსტიტუციო კონტროლის შედეგი (ბათილობა) არ ტოვებს მანევრირების შესაძლებლობას სახელმწიფოსთვის. აქედან გამომდინარე, უფრო გონივრული იქნებოდა საკონსტიტუციო სასამართლოსთვის კონტროლის „ძლიერი“ ფორმის ზემოთ განხილული მოდიფიცირებული ვარიანტის მგავსი უფლებამოსილების მინიჭება. იმის ფონზეც კი, რომ ბათილობა ნამდვილია მხოლოდ ეროვნულ სამართალში, ასეთ დროს სახელმწიფოს ერთმევა საერთაშორისო ვალდებულების შესრულების სამართლებრივი საფუძველი ეროვნულ დონეზე, რაც იწვევს პრაქტიკულ სირთულეებს. შესაბამისად, მიზანშეწონილია, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, ბათილობის ნაცვლად, იწვევდეს აღმასრულებელი ან/და საკანონმდებლო ხელისუფლების დავალდებულებას, რომ ხელისუფლების ამ შტოებმა თავად განსაზღვრონ ხელშეკრულებასა და კონსტიტუციას შორის წინააღმდეგობის აღმოფხვრის გზები. შედეგად, ერთდროულად იქნება შესაძლებელი კონსტიტუციის და საერთაშორისო სამართლის დაცვა. საკონსტიტუციო სასამართლოსადმი ამგვარი უფლებამოსილების მინიჭება იქნება მხოლოდ იმ გარემოების აღიარება,

¹³⁵ Mendez, supra სქოლიო 6, 99-100.

¹³⁶ *ibid.*

რომ საერთაშორისო ხელშეკრულებაზე უცვლელად ვერ გავრცელდება საკონსტიტუციო კონტროლის ის უფლებამოსილება, რომელიც არსებობს შიდა საკანონმდებლო აქტების მიმართ.

VI. დასკვნა

საქართველოს კონსტიტუციის მიხედვით, ეროვნულ დონეზე საერთაშორისო სამართლის პრიმატი არ არის აბსოლუტური, რადგან არ ვრცელდება თავად კონსტიტუციაზე. ამგვარი მიდგომა, რომელსაც იზიარებს სახელმწიფოთა უმრავლესობა, ეფუძნება ეროვნულ დონეზე კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპის განმტკიცების მიზანს. შედეგად, შიდა სამართალში საერთაშორისო სამართლის პრიმატის მოქმედება კვალიფიციურია. ეს მიდგომა ასახულია საქართველოს კონსტიტუციის მე-4 მუხლის მე-5 პუნქტშიც, რომელიც შესაბამისობის პრეზუმფციის ფარგლებში, „საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპების და ნორმების“ უპირატესობას აღიარებს მხოლოდ „ჩვეულებრივი“ კანონმდებლობის მიმართ. ამასთან, ამ პრინციპებს და ნორმებს, რომლებში იგულისხმება საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი, მათ შორის *jus cogens* ნორმები, საქართველოს სამართლებრივ სისტემაში აქვთ პირდაპირი ეფექტი ანუ მოქმედებენ უშუალოდ.

ეროვნული სამართლებრივი სისტემისგან განსხვავებით, საერთაშორისო სამართლებრივ სისტემაში კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპი ვერ ზღუდავს საერთაშორისო სამართლის პრიმატს. საერთაშორისო სამართლის პრინციპი, რომელიც ასახულია ვენის კონვენციის 27-ე მუხლში, ცალსახად განსაზღვრავს, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულების შეუსრულებლობას სახელმწიფო ვერ გაამართლებს შიდა სამართლით, მათ შორის, ვერც ხელშეკრულების კონსტიტუციასთან წინააღმდეგობის საფუძვლით (გარდა ვენის კონვენციის 46-ე მუხლით მკაცრად განსაზღვრული შემთხვევებისა). აქედან გამომდინარე, შიდა სამართალში არაკონსტიტუციურად ცნობილი ხელშეკრულების შეუსრულებლობამ შეიძლება წარმოშვას სახელმწიფოს საერთაშორისო პასუხისმგებლობა, რადგან ძალაში შესული ხელშეკრულების არაკონსტიტუციურობა ვერ წარმოშობს სამართლებრივ შედეგებს საერთაშორისო სამართალში.

ასეთი სამართლებრივი მოცემულობის ფონზე ხელშეკრულების *ex post* კონტროლის ქართული მოდელი ბათილად აცხადებს არაკონსტიტუციურად ცნობილ ხელშეკრულებას ან მის დებულებას. გარდა ამისა, ხელშეკრულების *ex ante* კონტროლისგან განსხვავებით,

ქართული კანონმდებლობა *expressis verbis* არ ითვალისწინებს ხარვეზის აღმოფხვრის მიზნით კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანას. მიუხედავად იმისა, რომ ხელშეკრულების ან მისი დებულების ბათილობა ნამდვილია მხოლოდ ეროვნულ დონეზე და არ იწვევს ბათილობას საერთაშორისო სამართლებრივად, ასეთი შესაძლებლობა არათავსებადია საერთაშორისო სამართლის პრიმატთან. აქედან გამომდინარე, სასურველია, რომ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ ხელშეკრულების *ex post* კონტროლი განახორციელოს „სუსტი“ ან მოდიფიცირებული „ძლიერი“ ფორმით, რომელიც ბათილობის ნაცვლად, ხელისუფლებას მისცემდა რეკომენდაციას ან დაავალდებულებდა, რომ აღმასრულებელ ან საკანონმდებლო შტოს არაკონსტიტუციური ხელშეკრულება მოეყვანა კონსტიტუციასთან შესაბამისობაში.